

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd a starých jazyků

Michal Hladík

**Role a význam Josefa
v Matoušově evangeliu**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. ThLic. Jaroslav Brož, Th.D., S.S.L.

Praha 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 29. listopadu 2021

Michal Hladík

Bibliografická citace

Role a význam Josefa v Matoušově evangeliu [rukopis] : diplomová práce / Michal Hladík; vedoucí práce: Jaroslav Brož. -- Praha, 2021. -- 86 s.

Anotace

Diplomová práce *Role a význam Josefa v Matoušově evangeliu* je rozčleněna do pěti kapitol, přičemž první dvě kapitoly vytvářejí nezbytný základ pro práci ve zbývajících třech kapitolách, které jsou těžištěm celé práce. Díky tomu, může být v samém závěru zhodnoceno, kým Josef je. První kapitola věnuje pozornost jazykové a literární analýze prvních dvou kapitol Matoušova evangelia, protože právě v těchto dvou kapitolách je spatřován pramen v nazírání Josefovy postavy. Druhá kapitola této diplomové práce přistupuje k synoptickému srovnání evangelijních textů hovořících o Josefovi. Třetí kapitola se zabývá hledáním Josefovy postavy v rodokmenu Ježíše Krista zaznamenaném v Matoušově evangeliu, jejím postavením a úlohy v něm. Čtvrtá kapitola zpracovává Josefovou roli Mariina manžela, kdy je biblický příběh zasazen do kontextu židovského uzavírání sňatku se všemi jeho časovými posloupnostmi a náležitostmi. Dále tato kapitola zpracovává Josefovou roli Ježíšova otce před zákonem s vyjasněním práv a povinností, které Josef vůči Ježíšovi měl. Pátá kapitola pojednává z hlediska Josefovy postavy o druhé kapitole Matoušova evangelia. Josef je zde umístěn do historických, politických a sociálních souvislostí. Pozornost je zde rovněž věnována důvěře mezi Bohem a Josefem, na jejímž základě je postaven celý Josefův život.

Klíčová slova

Josef, Matoušovo evangelium, rodokmen, manželství, otec, Herodes, Egypt, Maria, Ježíš

Abstract

This diploma thesis *Role and Significance of Joseph in the Gospel of Matthew* is divided into five chapters. The first two chapters are an essential basis for a study of the next three chapters that are the core of this thesis. Thanks to these, it can be said who Joseph is. The first chapter deals with the linguistic and literary analysis of the first two chapters of the Gospel of Matthew, since these two chapters are seen as a source of exploration into Joseph's character. The second chapter of this thesis is concerned with a synoptic comparison of the gospel texts which speak about Joseph. The third chapter follows up on Joseph's position, task and role in Jesus's genealogy, as recorded by Matthew. The fourth chapter follows up Joseph's role as Mary's husband. The biblical narration is put into the context of entering into a Jewish marriage with all the sequences of events and requirements. Further, the fourth chapter elaborates on Joseph's role as Jesus's father before the Law, including all the rights and obligations Joseph had to fulfil towards Jesus. The fifth chapter enquires into Matthew's second chapter from Joseph's point of view. Here Joseph is situated into his historical, political and social contexts. This chapter also deals with the trust between God and Joseph because Joseph's entire life is built on this trust.

Keywords

Joseph, Gospel of Matthew, genealogy, marriage, father, Herod, Egypt, Mary, Jesus

Počet znaků (včetně mezer): 161 519

Poděkování

Děkuji doc. ThLic. Jaroslavu Brožovi, Th.D., S.S.L. za pomoc, cenné rady, věcné připomínky a vedení této diplomové práce. Také děkuji představeným mé formace, spolubratrům bohoslovcům, farnosti a rodině za podporu. Mgr. Elišce Valerové děkuji za jazykovou korekturu textu.

Obsah

Úvod.....	8
1 Jazyková a literární analýza prvních dvou kapitol Matoušova evangelia	10
1.1 Matoušovo evangelium	10
1.2 Členění celku Matoušova evangelia	11
1.3 Vymezení textu Mt 1 – 2	12
1.4 Vnitřní členění textu Mt 1 – 2	13
1.5 Jazykový a literární rozbor textu Mt 1 – 2	15
2 Synoptické srovnání evangelijních textů hovořících o Josefovi.....	29
2.1 Předpověď narození Ježíšova (L 1,26–38).....	31
2.2 Původ Ježíšův (L 3,23–38).....	32
2.3 Narození Ježíšovo (L 2,1–20).....	33
2.4 Simeon a Anna (L 2,21–40)	36
2.5 Dvanáctiletý Ježíš v chrámě (L 2,41–52)	38
2.6 Ježíšova rodina	40
2.7 Kázání v Nazaretě.....	43
3 Postavení a úloha Josefa v rodokmenu Ježíše Krista uvedeném v Mt.....	47
3.1 Biblické rodokmeny	47
3.2 Účel a struktura Ježíšova rodokmenu.....	48
3.3 Rozdílnost mezi Matoušovým a Lukášovým rodokmenem	49
3.4 Čtyři ženy v rodokmenu	50
3.5 Pointa rodokmenu.....	51
4 Role Josefa jako Mariina manžela a Ježíšova otce před zákonem	52
4.1 Manželství v judaismu.....	52
4.2 Manželství Josefa a Marie	56
4.3 Josefova role otce před zákonem.....	61
5 Josef Ježíšovým ochráncem při útěku do Egypta	65
5.1 Josef v příběhu skrytý.....	66
5.2 Josef aktivně jednající	68
5.3 Josef otcem důvěry	74
Závěr	76
Seznam použitých zkratek	80
Seznam uvedených schémat	82
Seznam literatury	83

Úvod

Josefova postava je fenoménem, který je mnohým lidem blízký pro Josefovo důsledné uskutečňování úlohy nebýt v centru pozornosti a pro jeho schopnost a ochotu vytvářet a poskytovat životní prostor Ježíšovi a Marii. To, včetně způsobu, jakým Josef přijal Boží vůli, která absolutně změnila Josefův původní plán na život, bylo jedním z impulsů pro napsání této diplomové práce. Dalším impulzem bylo vyhlášení zvláštního roku svatého Josefa papežem Františkem dne 8. prosince roku 2020 v délce trvání do 8. prosince roku 2021.

Spolu s tímto vyhlášením spatřil světlo světa Apoštolský list *Patris Corde* vydaný u příležitosti stopadesátého výročí prohlášení svatého Josefa patronem katolické církve papežem Piem IX. v roce 1870. Vydáním listu *Patris Corde* navázal navíc papež František na svého předchůdce Jana Pavla II., který roku 1989 vydal Apoštolskou adhortaci *Redemptoris custos* s podtitulem *O svatém Josefovi a jeho poslání v životě církve*, a rozšířil tak nevelký počet magisteriálních textů věnujících se výhradně Josefově postavě.

Nejen magisteriální texty, ale i sekundární biblická a teologická literatura nevěnuje Josefově postavě velkou pozornost. Jednou z příčin může být poměrně skrovné zaměření pozornosti na tuto osobu v literatuře primární, tedy v textech evangelíí. Přesto však byl obsah této diplomové práce ohraničen rozsahem Matoušova evangelia, a to především pak jeho prvními dvěma kapitolami. Důvody k tomuto kroku byly v zásadě dva.

Zaprvé, zatímco Matoušovo evangelium podává příběh Ježíšova dětství ve svých prvních dvou kapitolách především z Josefova pohledu, Lukášovo evangelium vykresluje paralelní části očima Mariinými. Markovo evangelium Josefa jmenovitě nezmiňuje ani jednou a Janovo evangelium, přestože Josefovo jméno zmiňuje ve dvou případech, používá ho vždy jen pro prokázání Ježíšova původu, kdy je Ježíš označen jako syn Josefův.

Druhým důvodem pro ohraničení této práce na rozsah Matoušova evangelia je respektování pravidel pro formální úpravu akademických písemných prací. Podrobnější rozbor, než pouhé v jedné kapitole zpracované synoptické srovnání textů hovořících o Josefovi, by totiž dalece překročil požadavek normovaného rozsahu diplomové práce.

Cílem této práce je hlubší proniknutí do Josefova života, jeho zásadních životních okamžiků i všedností jeho každodenního života. Jako pramen k tomuto cíli poslouží první dvě kapitoly Matoušova evangelia, na které bude nahlíženo prizmatem Josefovy postavy. Biblické komentáře a slovníky budou využity k výkladu jednotlivých biblických pasáží, zatímco autorské knihy zabývající se novozákonní dobou a jejími reáliemi budou nápomocny k zasazení Josefovy postavy do historického a sociálního kontextu.

Zmíněnému synoptickému srovnání textů hovořících o Josefovi v druhé kapitole této práce bude předcházet kapitola věnující se jazykové a literární analýze prvních dvou kapitol Matoušova evangelia, jejíž primární podstatou je vytvořit podklad pro celou následnou práci. Třetí kapitola se bude zabývat postavením a úlohou Josefovy osoby v Matoušem předloženém rodokmenu Ježíše Krista.

Čtvrtá kapitola pak pojedná o Josefově roli Mariina manžela a Ježíšova otce před zákonem. K tomuto pojednání bude využito také pramenů pozdějšího data, neboť neexistuje mnoho přímých dokladů o podobě židovského slavení svátků a o praktikování předpisů Zákona v Ježíšově době. Tyto zdroje budou použity s předpokladem, že prameny pozdějšího data dokládají praxi, která v mnohém existovala už v době Ježíšově, resp. Josefově. Zdroje zpracovávající současnou židovskou praxi (kupř. citovaná publikace *To Be a Jew* od Hayima H. Donina) budou použity s vědomím, že jimi poskytované údaje se mohou od reality doby novozákonní lišit. Užití takovýchto pramenů je zde tedy vědomé s vědomým důsledkem hypotetických závěrů z toho plynoucích. V poslední kapitole bude na Josefa nahlíženo jako na osobu jednající podle Božích příkazů ve prospěch jemu svěřených osob Ježíše a Marie.

1 Jazyková a literární analýza prvních dvou kapitol Matoušova evangelia

Tato kapitola se zabývá jazykovou a literární analýzou prvních dvou kapitol Matoušova evangelia. Nejprve krátce okomentuje obsah Matoušova evangelia jako celku, aby do něj následně zasadila jeho první dvě kapitoly, tedy je vymezila – čím začínají, čím končí, co je předchází a co po nich následuje. Posléze bude představeno vnitřní členění těchto dvou kapitol – tedy bude znázorněna vnitřní struktura textu, a to podle několika biblických komentářů od různých autorů. V literárním rozboru textu tato kapitola představí jednající osoby (jak jsou tyto osoby charakterizovány, jejich aktivita, resp. pasivita vůči příběhu); také budou prezentovány významné jazykové prostředky.

1.1 Matoušovo evangelium

Matoušovo evangelium je biblisty všeobecně pokládáno za revizi či druhé vydání Markova evangelia, neboť většina látky v šestnácti Markových kapitolách je obsažena i v Matoušovi. Přesto Matouš neopsal svůj pramen, nýbrž ho volně upravil a přidal k němu jak látku ze sbírky Ježíšových výroků (z tzv. pramene Q), tak i svou vlastní látku (označovanou jako ‚M‘).¹ „Jedním ze zjevných důvodů, proč se Matouš pustil do revize Markova evangelia, bylo začlenění další látky, jejímž hlavním zdrojem byla sbírka Ježíšových výroků, kterou nezávisle na sobě používali Matouš i Lukáš. Tento pramen se označuje (jak již bylo naznačeno výše) písmenem Q, což má svůj původ v druhé polovině 19. století v německém slově *Quelle* („pramen“).“² Je však třeba vést v patrnosti, že se jedná jen a pouze o hypotézu. Neexistuje žádný opis pramene Q.

Synoptická otázka, stejně jako otázka místa, doby, důvodu sepsání a autorství Matoušova evangelia není nicméně předmětem této diplomové práce, a proto zde nebude tato problematika dále rozvíjena. Tento úvod má jen posloužit jako základ pro další postup.

¹ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. s. 15.

² HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 16.

1.2 Členění celku Matoušova evangelia

Existují mnohá členění celku Matoušova evangelia. Kupř. *The New Jerome Biblical Commentary* předkládá tzv. Lohrovo členění, které jednotlivé části Matoušova evangelia třídí z hlediska narativního obsahu resp. obsahu Ježíšových kázání v té které pasáži. *Schéma 1*, dle kterého se tato dvě hlediska pravidelně střídají, pak vypadá následovně:

Schéma 1: Lohrovo členění Matoušova evangelia podle narativních a kazatelských celků³

1 – 4	vyprávění:	Zrození a počátky	
5 – 7	kázání:	Blahoslavenství, Vstup do království	
8 – 9	vyprávění:	Autorita a pozvání	}
10	kázání:	Rozprava o poslání	
11 – 12	vyprávění:	Nepřijetí současníky	
13	kázání:	Podobenství o království	
14 – 17	vyprávění:	Uznání učedníky	
18	kázání:	Rozprava o společenství	
19 – 22	vyprávění:	Autorita a pozvání	
23 – 25	kázání:	Běda, Příchod království	
26 – 28	vyprávění:	Smrt a znovuzrození	

Naproti tomu např. Petr Pokorný v *Literárním a teologickém úvodu do Nového zákona* načrtává toto rozdělení:

Schéma 2: Náčrt rozdělení Matoušova evangelia podle Pokorného⁴

1,1 – 4,22	Úvodní část
4,23 – 7,29	2. část – Ježíšova proklamace nové, plnější spravedlnosti
8,1 – 11,30	3. část – Ježíšovy mocné činy kontrastují s výhledem k utrpení jeho žáků
12,1 – 16,12	4. část – spor tohoto světa s královstvím nebeským
16,13 – 20,34	5. část – od Petrova vyznání k branám Jeruzaléma
21,1 – 28,20	Závěrečná část

³ Překlad názvů částí vlastní, zpracování dle MURPHY, Roland E. (ed.) – BROWN Raymond E. (ed.) – FITZMYER Joseph A. (ed.). *The new Jerome biblical commentary. Student edition.* s. 633.

⁴ Vlastní zpracování dle POKORNÝ, Petr. *Literární a teologický úvod do Nového zákona.* Praha: Vyšehrad, 1993. s. 97–99.

Jiná rozdělení Matoušova evangelia vycházejí z jeho hlavních strukturních prvků, které jsou spatřovány v pěti řečech Ježíšových. Jsou to důležité orientační body ve struktuře evangelia, které jsou šablonovitě uzavírány formulací „Když Ježíš dokončil tato slova...“ (Mt 7,28; 11,1; 13,53; 19,1; 26,1). Zdá se, že tyto Ježíšovy řeči v počtu pěti, které jsou uzavřeny onou slavnostní formulí, koncipoval Matouš, dle vzoru pěti Knih Mojžíšových, záměrně.⁵ Úvod k synoptickým evangeliím v Jeruzalémské bibli k těmto pěti oddílům říká: „Evangelium je rozděleno na pět oddílů, z nichž každý se skládá z jedné řeči, jíž jsou jako jakýsi úvod předeslána vyprávění o různých událostech. Ty jsou obratně voleny tak, aby na řeč připravovaly; připojíme-li k těmto oddílům vyličení Ježíšova dětství a pak zprávu o utrpení a vzkříšení, tvoří kniha sedmidílný harmonický celek.“⁶

Co se týče návaznosti jednotlivých velkých témat evangelia, „přecházejí jedno v druhé téměř plynule. K takové kompozici přispěl i vyšší podíl Ježíšových výroků, které v tomto evangeliu převažují nad narativními látkami. Matoušovo evangelium (jak již bylo řečeno) zahrnuje Marka, ale rozvíjí tuto svou předlohu směrem k antickému životopisu, včetně legendárních tradic o narození a řeči, které charakterizují osobu, o níž se vypráví.“⁷

Ohledně jazyka je zapotřebí předeslat, že „Matouš je ze všech evangelistů nejbohatší na semitismy. Jeho sloh je totiž ovlivněn Septuagintou s jejími hebraismy a sbírka Q, kterou přejal, byla přeložena z aramejštiny. Navíc Matouš do slovního znění svých pramenů zasahoval málo. Ve srovnání s Markem je Matoušova řeč literárnější, ale stručnější.“⁸ „Styl je většinou prostý a jednoduchý, bez většího množství složitých souvětí. Matouš dává přednost biblickému stylu krátkých celků spojených spojkou ‚a‘ (καί) podle vzoru historických knih hebrejské Bible.“⁹

1.3 Vymezení textu Mt 1 – 2

První dvě kapitoly Matoušova evangelia, jež podávají zprávu o Ježíšově dětství, uvozují celý následující Ježíšův příběh. V Lohrově členění (viz výše) je tato část součástí

⁵ Srov. POKORNÝ, Petr. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. s. 100.

⁶ *Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*. Praha: Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2009. s. 1697.

⁷ POKORNÝ, Petr. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. s. 99.

⁸ POKORNÝ, Petr. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. s. 99.

⁹ HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 13.

prvního narativního celku pojednávajícím o Ježíšově zrození a počátcích jeho veřejného působení. U Pokorného (taktéž viz výše) jsou tyto dvě kapitoly zasazeny do Matoušovy úvodní části, kde v ní předchází tyto pasáže: Vystoupení Jana Křtitele, Ježíšův křest (obojí v Mt 3); Pokušení na poušti, Počátek Ježíšovy činnosti, Povolání učedníků a Zástupy kolem Ježíše (vše v Mt 4).

Podle Harringtona příběhy z Ježíšova dětství vyvažují zprávy o Ježíšově utrpení a vzkříšení ze samotného závěru Matoušova evangelia (viz Mt 26–28). Kromě toho je dle něj zpráva o Ježíšově dětství odpovědí na otázku ‚Kdo je Ježíš?‘.¹⁰ Limbeck vidí v prvních dvou Matoušových kapitolách, a především pak v Ježíšově rodokmenu (viz Mt 1,1–17), odpověď na otázku ‚Co mělo (začínající) křesťanství navíc než ostatní náboženství?‘.¹¹

1.4 Vnitřní členění textu Mt 1 – 2

Nikdo není s to načrtnout přesnou vnitřní strukturu prvních dvou Matoušových kapitol, aniž by byl nucen akcentovat určitá hlediska na úkor jiných, jak uvádí Raymond E. Brown ve své publikaci *The Birth of the Messiah*. Proto Brown nenabízí jedno, ale tři základní schémata vnitřního členění Matoušova textu o Ježíšově dětství.¹²

První schéma předkládané Brownem k diskusi nachází v Matoušových prvních dvou kapitolách pět scén postavených na pěti citacích ze Starého zákona:

Schéma 3: Členění Mt 1 – 2 na základě pěti citací ze Starého zákona¹³

Úvod	1,1–17		Rodokmen
První scéna	1,18–25	(Iz 7,14)	První Josefův sen
Druhá scéna	2,1–12	(Mi 5,1)	Herodes, mudrci, Betlém
Třetí scéna	2,13–15	(Oz 11,1)	Druhý Josefův sen
Čtvrtá scéna	2,16–18	(Jr 31,15)	Herodes, dítě, Betlém
Pátá scéna	2,19–23	(Iz 4,3)	Třetí Josefův sen

¹⁰ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 15.

¹¹ Srov. LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon. Svazek 1. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. s. 17.

¹² Srov. BROWN, Raymond E. *The Birth of the Messiah: A commentary on the infancy narratives in the gospels of Matthew and Luke*. New update edition. New York: Doubleday, 1993. s. 51.

¹³ Překlad názvů částí vlastní, zpracování dle BROWN, Raymond E. *The Birth of the Messiah*. s. 51.

K diskusi předkládá Brown toto schéma proto, jelikož je podle něj otázka, zda citace může být konstitutivním prvkem pro rozdělení narativního celku o Ježíšově narození, neboť v ostatních částech Matoušova evangelia jsou starozákonní citace rozptýleny a nezdají se být nápomocny k jeho členění. Starozákonní citace však slouží k poukázání teologického významu textu, který by jinak mohl být přehlédnut. Díky tomu schéma postavené na starozákonních citacích má tu přednost, že zvýrazňuje teologický charakter vyprávěných událostí. Zde konkrétně jde o zvýraznění událostí spojených s mesiášským očekáváním Izraele a o naplnění proroctví tak, jak je Matouš chápe.¹⁴

K tomuto členění je třeba dodat, že ačkoli zde existuje jistá šablona pěti starozákonních citací a třech Josefových snů napříč prvními dvěma kapitolami (od Mt 1,18 až po Mt 2,23), existuje rovněž důvod pro separaci kapitoly první od druhé. První verš druhé kapitoly má totiž nádech nového příběhu a v následném příběhu není nic, co by předpokládalo informace z první kapitoly.¹⁵

Další, dle Browna ještě více obecně rozšířené, schéma předpokládá, že rozdělení vyprávění o Ježíšově dětství do dvou kapitol uchovává evangelistův záměr. Někdy bývá toto rozdělení skrze pododdíly členěno do čtyř částí:¹⁶

Schéma 4: Členění Mt 1 – 2 při uchování evangelistova záměru¹⁷

kap. 1	1,1–17	Rodokmen
	1,18–25	Početí Ježíše
kap. 2	2,1–12	Příchod mudrců do Betléma
	2,13–23	Útěk rodiny do Egypta a návrat do Nazareta

Vycházejí z Stendahlova článku *Quis et Unde?* poukazuje Brown na teologický motiv každé kapitoly. První kapitola odpovídá na otázku ‚Kdo?‘ (‚Quis‘) – Ježíš je synem Davidovým, synem Abrahámovým (srov. Mt 1,1) a spasitelem lidí (srov. Mt 1,21).

¹⁴ Srov. BROWN, Raymond E. *The Birth of the Messiah*. s. 52.

¹⁵ Srov. BROWN, Raymond E. *The Birth of the Messiah*. s. 50.

¹⁶ Srov. BROWN, Raymond E. *The Birth of the Messiah*. s. 52.

¹⁷ Překlad názvů částí vlastní, zpracování dle BROWN, Raymond E. *The Birth of the Messiah*. s. 52.

Druhá kapitola odpovídá na otázku ‚Odkud?‘ (‚Unde‘) – neboť je soustředěována kolem míst dění (Betlém, Egypt, Ráma), která nabízejí geograficko-teologický itinerář.¹⁸

Rozšířením Stendahlova členění o otázky ‚Jak – jakým způsobem?‘ (‚Quomodo‘) a ‚Kde?‘ (‚Ubi‘) získává základní přístup *Quis et Unde* hlubší pohled do struktur Mt 1 – 2:

Schéma 5: Členění Mt 1 – 2 *Quis et Quomodo, Ubi et Unde*¹⁹

Mt 1,1–17	Kdo? (<i>Quis</i>)	Ježíšova identita
Mt 1,18–25	Jak – jakým způsobem? (<i>Quomodo</i>)	Ježíšova identita
Mt 2,1–12	Kde? (<i>Ubi</i>)	Ježíšovo narození
Mt 2,13–23	Odkud? (<i>Unde</i>)	Ježíšův úděl

Prvních sedmnáct veršů (‚Kdo?‘) se podle tohoto členění zabývá Ježíšovou identitou, jako identitou syna Davidova a syna Abraháмова skrze výčet jeho předků. Druhá část (‚Jak – jakým způsobem?‘) se Ježíšovou identitou zabývá ne prostřednictvím fyzického plození, nýbrž skrze Josefovo přijetí dítěte počatého mocí Ducha svatého. Třetí část (‚Kde?‘) odpovídá na otázku místa Ježíšova narození. Je jím Betlém, čímž je potvrzena identita syna Davidova. Čtvrtá a poslední část narativního celku o Ježíšově narození (‚Odkud?‘) popisuje Ježíšův úděl. Ten je příběhově vsazen do nepřátelské Herodovy reakce, kdy Ježíš znovuprožívá Mojžíšovu zkušenost v Egyptě i zkušenost izraelského národa z vyvedení z Egypta zpět do zaslíbené země.²⁰

1.5 Jazykový a literární rozbor textu Mt 1 – 2

1.5.1 Matoušův slovník

V prvních dvou kapitolách, stejně jako v celém evangeliu, je Matoušův slovník příznačný některými výrazy, jimiž vylepšuje Markův sloh (zpravidla jde o spojky a částice). Dále je Matoušův slovník charakteristický výrazy ovlivněnými židovskou tradicí, kupř. užíváním řeckého výrazu ἔθνος pro pohanské národy, zatímco výrazu λαός pro Boží lid – viz Mt 2,4; 2,6. Je také třeba uvést slova příznačná pro Matoušovu teologii,

¹⁸ Srov. BROWN, Raymond E. *The Birth of the Messiah*. s. 52.

¹⁹ Překlad názvů částí vlastní, zpracování dle BROWN, Raymond E. *The Birth of the Messiah*. s. 53–54.

²⁰ Srov. BROWN, Raymond E. *The Birth of the Messiah*. s. 53–54.

jež toto evangelium formovala i literárně. V prvních dvou kapitolách jde především o slova: spravedlnost (ἡ δικαιοσύνη – spravedlnost v různém chápání – lidská, věci, Boží – viz Mt 1,19), Syn Davidův (ὁ υἱός Δαυὶδ – syn Davidův – viz Mt 1,1; 1,20), Kristus (ὁ Χριστός – Pomazaný, Kristus, Mesiáš – viz např. Mt 1,1; 1,16–18; 1,18; 2,4), přijít k Ježíši a klanět se (προσκυνέω – klanět se; vzdát čest, padnout na zem – viz Mt 2,8.11).²¹

Svůj text Matouš obohacuje také jazykovými prostředky – tedy obraty a nepřímými pojmenováními skutečností – díky nimž jeho výsledné dílo není strohým a faktickým sdělením. Z prvních dvou kapitol vystupují zřetelně tyto jazykové prostředky: eufemismus, personifikace a teologické pasivum.

Eufemismus, tedy zjemnění jazykového výrazu, nacházíme v posledním verši první Matoušovy kapitoly: „καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἕως οὗ ἔτεκεν υἱόν...“ (Mt 1,25). V Českém ekumenickém překladu je však čtenáři skryt. Tento překlad totiž uvedený řecký výraz ἐγίνωσκεν (3. osoba singuláru indikativ imperfekta aktiva od slova γινώσκω ve významu tělesného poznání v intimním styku)²² překládá českým výrazem ‚nežili spolu‘. Naproti tomu Český studijní překlad, Český liturgický překlad či překlad Jeruzalémské bible překládá zmíněné ἐγίνωσκεν αὐτὴν českým ‚nepoznal ji‘. Toto ‚nepoznal ji‘ je pak biblickým eufemismem pro sexuální styk. Nutno ještě dodat, že přesný, ještě více doslovný překlad by řecké ἐγίνωσκεν αὐτὴν překládal českým ‚nepoznával ji‘, aby vynikl originální výraz v imperfektu.²³ Mimo nyní uvedené navíc Český ekumenický překlad činnost směrem od Josefa k Marii (on ji nepoznával) stírá v úkon Josefovi a Marii společný (nežili spolu).

Další jazykový prostředek používá Matouš při popisu momentu, kdy se spolu s Herodem (po otázce mudrců na místo narození krále Židů) znepokojuje i Jeruzalém: „Když to uslyšel Herodes, znepokojil se a s ním celý Jeruzalém“ (Mt 2,3). „Zde je město personifikováno, jak je tomu často i ve Starém zákoně. Míní se tu samozřejmě všichni obyvatelé Jeruzaléma.“²⁴

²¹ Srov. POKORNÝ, Petr. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. s. 99–100.; TICHÝ, Ladislav. *Slovník novozákonní řečtiny*. Olomouc: Mgr. Jiří Burget 2001.

²² Srov. TICHÝ, Ladislav. *Slovník novozákonní řečtiny*. s. 35.

²³ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 55.

²⁴ HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 62.

Teologického pasiva si u Matouše všímá Ctirad Václav Pospíšil ve verši Mt 1,16, který by on sám tlumočil následovně: „Jákos pak měl syna Josefa, muže Marie, z níž byl zrozen Ježíš, řečený Kristus.“²⁵ Pospíšil poukazuje na skutečnost, že Český ekumenický překlad neukazuje dostatečně na provokativní pasivní formulaci originálu znějící: „...ἐξ ἧς ἐγεννήθη“, protože české „...z níž se narodil“ vyznívá, dle jeho názoru, naprosto normálně. Uvádí, že zbožný Žid nechtěl zbytečně vyslovovat Boží jméno, a proto nejspíš i zde Matouš popsal Boží akci v trpném tvaru, přičemž čtenáři mělo být jasné, že pravým podnětem jednání je sám Hospodin.²⁶

V rámci tohoto rozboru je také třeba zaměřit pozornost na první větu celé knihy: „Listina rodu Ježíše Krista, syna Davidova, syna Abrahámova,“ řecky „Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υιοῦ Δαυὶδ υιοῦ Ἀβραάμ“ (Mt 1,1). Tato věta je totiž víceznačná. Jak uvádí Jiří Mrázek ve svém komentáři k Matoušovu evangeliu: „Tuto víceznačnost a vícevrstevnost do ní vnáší především úvodní dvě slova – v řečtině βίβλος γενέσεως. Slovo βίβλος znamená kniha, ale někdy také jen soupis, listina, zatímco γενέσεως znamená rodopis, rodokmen, ale také počátek, zrození, a v Matoušově době už běžně označovalo i první knihu Starého zákona, knihu Genesis.“²⁷ Úvodní věta tudíž může být dle Mrázka jak nadpisem k Ježíšovu rodokmenu v následujících verších Mt 1,2–17 (jak tomu rozumí Český ekumenický překlad), tak ale také se tato věta může vztahovat k celému příběhu Ježíšova narození uvedeném v prvních dvou Matoušových kapitolách. Dokonce pak tato věta může být nadpisem celé knihy. Mezi zastánce varianty přináležitosti úvodní věty pouze k nadpisu následujícího rodokmenu uvádí Mrázek D. E. Garlanda, mezi zastánce varianty chápající úvodní větu jako nadpis celé knihy (nebo jako narážku na starozákonní Genesi jako celek) přiřazuje Mrázek W. D. Daviese a D. C. Allisona. On sám je pak zastáncem přijetí víceznačnosti těchto úvodních slov.²⁸

²⁵ Český ekumenický překlad tento verš uvádí v tomto znění: „Jákos pak měl syna Josefa, muže Marie, z níž se narodil Ježíš, řečený Kristus“ (Mt 1,16).

²⁶ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Maria: mateřská tvář Nejvyššího*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2018. s. 50.

²⁷ MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Svazek 1. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2015. s. 13.

²⁸ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 13.

1.5.2 Reflexní citáty

V podkapitole věnované vnitřnímu členění textu Mt 1 – 2 bylo představeno schéma nabízející členění na základě pěti citací ze Starého zákona. Už v oné kapitole bylo uvedeno, že starozákonní citace Matoušovi slouží k poukázání na teologický význam textu, který by jinak mohl být přehlédnut. Na tomto místě budou nyní tyto citáty nahlédnuty z jiného hlediska – a to, jak s nimi Matouš pracuje. Patří totiž „k charakteristickým rysům celého Matoušova evangelia, že různé situace a okamžiky vyprávěného příběhu doprovodí citátem ze starozákonních proroků. Tyto citáty jsou obvykle uvedeny větou: ‚Tím se naplnila slova proroka‘ nebo ‚to se stalo, aby se naplnila slova proroka...‘ Proto se někdy mluví o schématu zaslíbení – naplnění a těmto citátům se říká reflexní, protože reflektují souvislosti mezi Starým zákonem a evangeliem.“²⁹

Protože text těchto starozákonních citátů neodpovídá plně Septuagintě, ale někdy spíše textu masoretskému (tj. později ustálené formě původního textu hebrejského), domnívá se Pokorný, že „Matouš použil patrně sbírku citátů, kterou užívala nějaká křesťanská škola biblické exegeze, Matouš tyto citáty přejal a jen místy přizpůsobil Septuagintě jako své Bibli.“³⁰ Výběr těchto citátů, dle Pokorného, podřídil Matouš svému teologickému záměru, aby „bylo zřejmé, že příběh Ježíše Krista je rozhodujícím projevem Boží vůle, k níž židovská Bible odkazuje. Nejde tedy o to, že citované verše by byly klíčovými výroky Starého zákona, ale spíš o to, že jejich prostřednictvím bylo možno naznačit, z jakého hlediska je nutno Bibli vykládat.“³¹

Podobně jako Pokorný se i Mrázek domnívá, že skrze tyto pasáže z proroků Matouš nedokazuje, kdo Ježíš je. Neboť to by dle jeho soudu bylo příliš nedokonalé a nepřesvědčivé, kdyby Matouš používal argumenty jako: ‚Ježíš je mesiáš, protože se jmenuje Ježíš a Izajáš přece předpověděl, že se bude jmenovat Immanuel...‘ Podle Mrázka tedy Matouš užitím starozákonních citací „nutí promýšlet proroky znovu a nově.“³²

²⁹ MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 20.

³⁰ POKORNÝ, Petr. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. s. 101.

³¹ POKORNÝ, Petr. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. s. 101.

³² MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 21.

Níže uvedené *Schéma 6* prezentuje pět míst v textu prvních dvou Matoušových kapitol, která jsou výše představenými reflexními citáty. První čtyři uvedená místa mohou být bez jakýchkoli problémů skutečně nazvány reflexními citáty, nicméně v pořadí pátý uvedený verš (Mt 2,23) mezi reflexní citáty zcela nezapadá. Podle Browna se jedná o nejistou starozákonní citaci.³³ Informace, že Ježíš bude nazýván Nazaretský, totiž „není přímou citací ani upraveným zněním nějakého známého starozákonního textu. Výraz ‚Nazaretský‘ má tři základní odvozeniny: z pojmenování Nazaret, od slova ‚názír‘ (toho, kdo je zasvěcen Bohu – viz Sd 13,5.7) a od ‚nécer‘ (výhonek) užitého v souvislosti s Mesiášem (viz Iz 11,1). Je pravděpodobné, že se od čtenářů očekávalo, že nebudou mít na mysli pouze jeden významový odstín, ale všechny tři. Poslední dvě odvozeniny blíže určují toto vyjádření jako biblický citát, zatímco první je spojuje s místem, kde Ježíš žil.“³⁴

Schéma 6: Reflexní citáty v Mt 1 – 2³⁵

Mt 1,22–23

To všechno se stalo, aby se splnilo, co řekl Hospodin ústy proroka:

„Hle, panna počne a porodí syna a dají mu jméno Immanuel,“ to jest přeloženo „Bůh s námi“.

Iz 7,14

≈ Proto vám dá znamení sám Panovník:

Hle, dívka počne a porodí syna a dá mu jméno Immanuel (to je S námi Bůh).

Mt 2,5–6

Oni mu odpověděli: „V judském Betlémě; neboť tak je psáno u proroka:

„A ty, Betléme, v zemi judské, zdaleka nejsi nejmenší mezi knížaty judskými, neboť z tebe vyjde vévoda,

Mi 5,1

≈ A ty, Betléme efratský, ačkoli jsi nejmenší mezi judskými rody, z tebe mi vzejde ten, jenž bude vládcem v Izraeli, jehož původ je odpradávná, ode dnů věčných.

2S 5,2

který bude pastýřem mého lidu, Izraele.““

≈ Už tenkrát, když králem nad námi byl Saul, vyváděl a přiváděl jsi Izraele ty. Tobě Hospodin řekl: „Ty budeš pást Izraele, můj lid, ty budeš vévodou nad Izraelem.“

³³ Srov. BROWN, Raymond E. *The Birth of the Messiah*. s. 98.

³⁴ HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 65.

³⁵ Vlastní zpracování dle BROWN, Raymond E. *The Birth of the Messiah*. s. 98.

Mt 2,15b

Tak se splnilo, co řekl Pán ústy proroka: „Z Egypta jsem povolal svého syna.“

Oz 11,1

≈ Když byl Izrael mládenečkem, zamiloval jsem si ho, zavolaal jsem svého syna z Egypta.

Mt 2,17–18

Tehdy se splnilo, co je řečeno ústy proroka Jeremiáše:

„Hlas v Ráma je slyšet, pláč a veliký nářek; Ráchel oplakává své děti a nedá se utěšit, protože jich není.“

Jr 31,15

≈ Toto praví Hospodin: „V Rámě je slyšet hlasité bédování, přehořký pláč. Ráchel oplakává své syny, odmítá útěchu, protože její synové už nejsou.“

Mt 2,23

A usadil se v městě zvaném Nazaret – aby se splnilo, co je řečeno ústy proroků, že bude nazván Nazaretský.

**Iz 4,3*

≈ Kdo zůstane na Sijónu a kdo zbude v Jeruzalémě, bude zván svatým, každý zapsaný k životu v Jeruzalémě.

**Sd 16,17*

≈ Otevřel jí své srdce dokořán a řekl jí: „Nikdy se nedotkla mé hlavy břitva, protože jsem od života své matky Boží zasvěcenec. Kdybych byl oholen, má síla by ode mne odstoupila, zeslábl bych a byl bych jako každý člověk.“

* dle Browna nejistá citace

1.5.3 Jednající osoby

Nedílnou součástí literárního rozboru textu je výčet a charakteristika jednajících osob. Tato podkapitola se však nebude věnovat osobám uvedeným v Ježíšově rodokmenu (prezentovaném v Mt 1,1–17), neboť nesplňují vytyčený cíl charakterizovat jednající osoby (nejsou totiž v roli postav ovlivňujících příběh, nýbrž jsou pouze uvedené v soupisu Ježíšových, resp. Josefových předků). Proto se bude tato podkapitola věnovat právě a jen těmto osobám: Ježíš, Maria, Josef, Anděl Páně, Herodes, velekněží a zákoníci lidu, mudrci a Archelaos. Výčet těchto jmen je uveden s ohledem na následnost jejich výskytu od verše Mt 1,18 dál.

Každá z uvedených osob zde bude charakterizována z hlediska jejího aktivního či pasivního působení v příběhu Ježíšova dětství. Také bude nahlédnuto na historický kontext života těchto postav.

Ježíš

Ačkoli je Ježíš ústřední postavou v prvních dvou kapitolách Matoušova evangelia vykreslující příběh jeho dětství, nehraje v něm aktivní roli. Tento příběh slouží spíše pro zodpovězení otázky Ježíšovy totožnosti. Ta je zodpovězena genealogickým připojením Ježíše k Abrahámovi a Davidovi a sdělením, že se Josef stal jeho zákonným otcem a dal mu jméno Ježíš (viz Mt 1,21).³⁶

Jméno Ἰησοῦς je řecká forma židovského jména יְהוֹשֻׁעַ, jež vznikla jeho transkripcí a připojením písmena ‚s‘ v nominativu. Toto židovské jméno, pravděpodobně, nahradilo v době babylónského zajetí starší výraz s významem ‚Hospodin pomáhá‘ ze slovesného kořene ‚volat o pomoc‘. Podobností tohoto slovesného kořene se slovesným kořenem ve významu ‚spása–spasení‘, začal být význam Ježíšova jména chápán jako ‚zachránit–spasit‘.³⁷ Výklad Ježíšova jména uvádí Matouš v první kapitole: „A dáš mu jméno Ježíš; neboť on vysvobodí svůj lid z jeho hříchů“ (Mt 1,21).³⁸

Různými příběhy v druhé kapitole se Matouš „snažil vyjádřit kontinuitu mezi Mojžíšem a Ježíšem: v obou případech se je zlý král (faraón i Herodes) pokoušel odstranit hned po narození; jejich útek provázelo povraždění nevinných dětí; a navrátit se mohli až tehdy, když zemřeli ti, kdo jim ukládali o život.“³⁹ Poukázáním zpět na Mojžíše poukazuje Matouš zároveň dopředu na Ježíšovo utrpení a smrt. Harrington píše, že Ježíš byl od počátku spojen s utrpením a smrtí (viz příběh o vraždění chlapců v Betlémě jakožto nedílnou součást Ježíšova dětství).⁴⁰

³⁶ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 48–65.

³⁷ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Svazek 3. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2018. s. 74.

³⁸ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 74.

³⁹ HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 68.

⁴⁰ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 68.

Maria

Ježíšova matka, Josefova snoubenka, je nositelkou jména, které bylo v židovství novozákonní doby velice oblíbené (nositelkami tohoto jména byly kupř. Marie Magdalská; Maria, matka Jakuba Mladšího i Josefa; Marie Kleofášova; Marie, sestra Marty a jiné). Jméno Maria má svůj původ v semitském jménu kananejského původu významu ‚výše, vrchol‘. Hebrejské jméno מִרְיָם (Miriam), jehož nositelkou byla Mojžíšova sestra, bylo v septuagintě přepisováno slovem Μαριάμ (‚Mariam‘), Matoušem užívaném ve formě Μαριά.⁴¹

Mariina role v Matoušově příběhu o Ježíšově dětství je pasivní. „V prvních dvou kapitolách Matoušova evangelia neřekne ani slovo a nikdo se jí na její svobodné rozhodnutí stát se Matkou Božího Syna neptá, což působí přinejmenším zvláště, srovnáme-li Matoušovo vyprávění s Lukášovou verzí tohoto tajemného dění.“⁴²

Mariina důstojnost je zde přesto Matoušem vyjádřena, a to v momentě, kdy tři mudrci z východu prokazují novorozenému Ježíšovi úctu náležející Bohu – klanějí se mu a obětují mu své dary. Marii se sice neklanějí, nicméně dle Pospíšila je neoddělitelně začleněna do tajemství svého syna: „Vešli do domu a uviděli dítě s Marií, jeho matkou; padli na zem, klaněli se mu a obětovali mu přinesené dary – zlato, kadidlo a myrhu“ (Mt 2,11).⁴³

„Ona Mariina ‚nemluvnost‘ a její pasivita (ostatně ani Josef v Matoušově popisu neřekne ani slovo) jako by podtrhovala absolutní prioritu přímého Hospodinova působení a bezvýhradnou Mariinu vydanost do rukou Božích a ponoření do nevýslovného tajemství, jež ji překračuje. A právě v tom tkví její nesmírná a zároveň tajemná důstojnost, probleskující ve verši Mt 2,11.“⁴⁴

⁴¹ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 70.

⁴² POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Maria: mateřská tvář Nejvyššího*. s. 51.

⁴³ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Maria: mateřská tvář Nejvyššího*. s. 51.

⁴⁴ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Maria: mateřská tvář Nejvyššího*. s. 51–52.

Josef

Davidův potomek, tesař, Mariin snoubenec a Ježíšův otec před zákonem. Jméno Josef (řecky Ἰωσήφ, hebrejsky יְהוֹשֻׁעַ od hebrejského kořene יָסַף = přidat) je pravděpodobně zkrácená forma teoforického⁴⁵ jména ve významu ‚ať Hospodin přidá.‘ V poexilní době bylo mezi Židy jméno Josef velmi rozšířené.⁴⁶

Nevíme, kdy se Josef narodil, ani kdy zemřel: „Snad byl živ ještě na počátku veřejného působení Ježíšova (viz Mt 13,55). Ale při smrti Ježíšově už živ nebyl (viz J 19,26n). Že byl Josef třiadevadesátiletý, když se ženil, a že byl vdovcem, jak vypravuje apokryfický *Život Josefův*, je pouhá legenda.“⁴⁷

Josefova postava je pro příběh Ježíšova dětství u Matouše zcela zásadní a stěžejní. Jak říká Pospíšil: „Čteme-li opravdu pozorně první dvě kapitoly Matoušova evangelia, je patrné, že Bůh zde jedná přednostně s Josefem. Maria v tomto vyprávění hraje do značné míry pasivní roli, jako by měla Božího Syna jen přivést na svět a nic víc. Každopádně se tu hovoří o tom, že Ježíše počala z Ducha Božího, a nikoli ze spojení s mužem.“⁴⁸

Anděl Páně

Bibličtí andělé plní funkci Božích poslů⁴⁹, kteří znají Boha tváří v tvář. V knihách napsaných v době babylonského zajetí a po něm jsou andělé prostředníky mezi Bohem a člověkem, neboť naprostá Boží transcendence, jež se v zajetí stala hlavním článkem teologie, nutně vedla k těmto prostředníkům. Tyto nebeské bytosti, které Bůh posílá, aby jednaly s lidmi jako jeho osobní mluvčí, jsou v Novém zákoně vždy zřetelně od Boha

⁴⁵ Teoforické jméno = osobní jméno skládající se ze slov označujících Boha, jeho vlastnosti nebo jeho činnost. Zvyk dávat takováto jména měl za cíl zajistit příslušnému člověku Boží ochranu a připomínat mu jeho osobní vztah k Bohu a jeho službě. Srov. HERIBAN, Jozef. *Průručný lexikón biblických vied*. Bratislava: Saleziáni Don Bosca, 1994. s. 1005.

⁴⁶ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 70.

⁴⁷ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. 2. zcela přeprac. a rozšíř. vyd. Praha: Kalich, 1956. s. 311.

⁴⁸ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Maria: mateřská tvář Nejvyššího*. s. 44.

⁴⁹ Řecký výraz ὁ ἄγγελος má význam vyslanec, posel; přeneseně i anděl. Srov. TICHÝ, Ladislav. *Slovník novozákonní řečtiny*. s. 2.

odděleny, a neexistují tak možnosti, aby byly s Bohem zaměněny. Důležitost má také skutečnost, že v evangeliích nejsou andělé samostatným předmětem jimi zvěstovaného poselství.⁵⁰

V prvních dvou Matoušových kapitolách plní anděl Páně aktivní roli Božího posla. Ukazuje se Josefovi ve snu, říká mu, aby se nebál přijmout Marii, protože jsou tyto události v Božích rukách, a dává mu pokyn, jaké jméno má Mariinu synu dát (srov. Mt 1,20n). Posléze k Josefovi ještě dvakrát promluví ve snu. Nejprve ho vyzve, aby s dítětem a jeho matkou utekl do Egypta před Herodovým plánem dítě zahubit (srov. Mt 2,13), aby ho následně po Herodově smrti povolal z Egypta nazpět do země izraelské (srov. Mt 2,19n). Lze předpokládat, že i ve čtvrtém Josefově snu, který je jakousi odpovědí na Josefův strach z návratu do Judska a ve kterém tedy dostává pokyn, aby šel do končin galilejských (srov. Mt 2,22), k němu hovoří anděl Páně. Nicméně Matouš zde posla tohoto pokynu zamlčuje.

Co se týče českých překladů: Český liturgický překlad, Český studijní překlad i překlad Jeruzalémské bible překládají řecký výraz ὁ ἄγγελος κυρίου českým ‚anděl Páně‘, resp. ‚Pánův anděl‘. Naproti tomu Český ekumenický překlad překládá při prvním výskytu výraz ὁ ἄγγελος κυρίου českým ‚anděl Páně‘ (viz Mt 1,20), ale v ostatních případech, přes stejný řecký výraz, českým ‚anděl Hospodinův‘ (viz Mt 1,24; 2,13.19). Navzdory této jazykové změně zůstává význam stejný.⁵¹

Herodes

Herodes – král s přídomkem Veliký (dle Josepha Flavia ve významu starší) – je zásadní postavou v příběhu Ježíšova dětství. Ač nebyl rodilým Židem (jeho rod pocházel z Idumeje), stal se judským králem. Jeho bezprostřední cestu k nástupu na trůn lze datovat do roku 69 př. Kr., kdy Římané ve vojenském tažení do Sýrie dobývají také

⁵⁰ Srov. DOUGLAS, J. D. (ed.) a kol. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996. s. 28–30.; NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. s. 28–29.

⁵¹ Boží jméno ‚Jahve‘ odvozené ze sdělení Mojžíšovi z hořícího keře: „Jsem, který jsem“ (Ex 3,14), se v české biblické tradici překládá českým jménem ‚Hospodin‘. Z úcty ke jménu Božímu a ve snaze vyhnout se znesvěcení, upouštěli Židé od vyslovování Božího jména a nahrazovali jej slovem אֲדֹנָי (Adonai), septuagintou překládaným řeckým výrazem ὁ κυρίου (Kyrios), česky ‚Pán‘. Srov. *Pentateuch: (Pět knih Mojžíšových): český katolický překlad*. Přeložil BOGNER, Václav. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. s. 174–175.; LÉON-DUFOUR, Xavier, (ed.). *Slovník biblické teologie*. Praha: Academia, 2003. s. 124–126.; TICHÝ, Ladislav. *Slovník novozákonní řečtiny*. s. 101.

Jeruzalém. Rodu Hasmonejců byl ponechán jen velekněžský úřad, byly strženy hradby města, obyvatelé byly zatíženi poplatky vůči Římu a došlo ke ztrátám území. Jelikož Římané věděli, že se Judsko nedá jen tak připojit k syrské provincii, bylo židovskému státu ponecháno zdání svobody s vlastní vládou v rámci jistých hranic. V roce 47 př. Kr. obdržel Idumejec Antipatér (otec Heroda Velikého) od Caesara římské občanství a byl jmenován v Judsku prokurátorem (vláda pod veleknězem z rodu Hasmonejců nebyla funkční). Antipatér následně svému nestaršímu synu Fasaélovi svěřil místo prefekta v Jeruzalémě, druhorozenému synu Herodovi (tehdy mu bylo dvacet šest let) místo nejvyššího úředníka v Galileji. Po smrti Antipatéra, který byl otráven, propůjčil římský senát roku 40 př. Kr. Herodovi titul judského krále. Jmenování Heroda králem bylo římskými vládci považováno za výhodné, neboť se očekávalo, že energický a bezohledný Idumejec bude držet nepokojný židovský národ zkrátka.⁵²

Rod Hasmonejců se však nemohl s Herodovou osobou na trůnu smířit. Byl pro ně kariéristou, který se sice do rodu Hasmonejců „přiženil svým sňatkem s Mariamme, vnučkou bývalého velekněze Hyrkána II.,“⁵³ nicméně „různá podezření vedla Heroda k tomu, že se postupně všech významnějších Hasmonejců zbavil. Včetně samotné Mariamme.“⁵⁴

Herodova politika byla jasná a prostá: potlačovat židovské vlastenectví, zvyšovat vážnost a blahobyt Židů v Palestině (počet obyvatel Palestiny se v jeho době odhaduje na dva a půl milionu, z nichž Židů byly cca dva miliony) a zalíbit se Římu. Moc z něho udělala tyrana jak vůči jeho židovským poddaným, tak i vůči vlastní rodině. Bez sebemenších zábran se nezalekl žádného zločinu, aby dosáhl svých cílů. Nechal popravit každého, kdo byl v danou chvíli nepohodlný, některé syny a manželku (viz výše) nevyjímaje.⁵⁵

Mimo svou krutost proslul Herodes ale také „svými rozsáhlými stavebními činnostmi v Cesareji Přímořské, v Samařsku a přestavbou jeruzalémského chrámu. Nechal také vystavět mnoho pevností, z nichž nejslavnější je Masada.“⁵⁶ Také ale zrušil „dědičné právo, podle kterého přecházela důslednost velekněze z otce na syna, jakož i právo

⁵² Srov. KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 56–62.

⁵³ DOUGLAS, J. D. (ed.) a kol. *Nový biblický slovník*. s. 287.

⁵⁴ DOUGLAS, J. D. (ed.) a kol. *Nový biblický slovník*. s. 287.

⁵⁵ Srov. KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*. s. 62–70.

⁵⁶ HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 60–61.

úřadujícího velekněze zastávat úřad až do smrti. Velekněz se tak stal pouhým kultovním úředníkem, závislým na Herodově vůli.⁵⁷

Herodova postava vystupuje z příběhu Ježíšova dětství zcela zřetelně jako osoba jednající aktivně. Po obdržení zprávy od mudrců, že se v jeho zemi narodil král Židů (srov. Mt. 2,1–3), okamžitě začíná tuto nastalou situaci řešit. Vypytává se (velekněží, zákoníků lidu i mudrců) a následně vydává rozhodnutí, byť lstivé (srov. Mt 2,4–8). Pozornost se k Herodovi v příběhu vrací v druhé polovině druhé kapitoly, kdy se dozvídá, že je ze strany mudrců oklamán. V ten moment dává povraždit všechny chlapce ve věku do dvou let v Betlémě a celém okolí (srov. Mt 2,16).

Tyto události z Herodova života napomáhají ve stanovování roku Ježíšova narození. To je kladeno mezi roky 7–6 př. Kr., neboť rok Ježíšova narození nemůže být s ohledem na historický kontext stanoven na rok 1, jak bylo ve středověku chybně vypočteno. Nový výpočet se opírá o skutečnost Herodovy smrti v r. 4 př. Kr. spolu se skutečností ukázání se hvězdy asi dva roky předtím.⁵⁸

Mudrci

Mudrci – mágové byli zřejmě nežidovskými kněžskými hvězdopřevodci, kteří z astronomických pozorování vyvodili narození velkého židovského krále. Názor, že se jednalo o pohany, se vyvozuje z jejich nevědomosti, kde se měl Mesiáš narodit. Že se nejednalo o židovské učence, prozrazuje podle Ratzingera jejich typicky nežidovská formulace otázky: „Kde je ten právě narozený král Židů?“ (Mt 2,2), neboť v židovském okruhu by se nehovořilo o králi Židů, nýbrž o králi Izraele. Není jisté, zda východ, odkud do Jeruzaléma doputovali, představuje Arábii, Babylónii nebo jinou zemi. Na rozdíl od lidových tradic nejsou kromě jejich původu známa ani jejich jména, ani jejich počet (počet tří mudrců byl tradicí stanoven na základě zprávy o třech darech věnovaných betlémskému novorozenci – viz Mt 2,11). Matouš ani netvrdí, že to byli králové.⁵⁹

⁵⁷ GNILKA, Joachim. *Ježíš Nazaretský – poselství a historie*. Praha: Vyšehrad, 2001. s. 35

⁵⁸ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 64.; MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 31–32.

⁵⁹ Srov. DOUGLAS, J. D. (ed.) a kol. *Nový biblický slovník*. s. 640.; HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 61.; NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. s. 452.; RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog. Příběhy Ježíšova narození a dětství*. Brno: Barrister & Principal, 2013. s. 71.

Mudrci působí v příběhu Ježíšova dětství v zásadě aktivně. Do Jeruzaléma sami přicházejí a ptají se po králi Židů (srov. Mt 2,1–2). Dále jsou sice vysláni (zdání pasivní role) na základě výpovědi velekněží a zákoníků lidu do Betléma (srov. Mt 2,7–8), nicméně se tak děje na základě jejich prvotní aktivity – příchodu z východu. Jejich aktivita pokračuje v dalších verších, kdy se vydávají na cestu, radují se ze spatřené hvězdy a po příchodu k narozenému dítěti padají na zem, klaní se mu a obětují mu přinesené dary (srov. Mt 2,9–11). Následně po obdržení pokynu ve snu se nevrací k Herodovi a odcházejí do své země (opět aktivní postoj) jinou cestou (srov. Mt 2,12–13).

Velekněží a zákoníci lidu

Zákoníci, jak uvádějí biblické slovníky, byli odborníky na studium Mojžíšova zákona, jejichž služba tkvěla ve spojení odbornosti teologické a právní. Jejich společenský vzestup spadá pravděpodobně do doby po babylonském zajetí. Jejich funkce byla trojí: 1. Jako profesionální badatelé v oblasti zákona byli také jeho obhájci (zejména v helénistickém období v souvislosti s korupcí kněží); šířili vlastní nepsaná právní rozhodnutí, aby se mohl Mojžíšův zákon důsledně uplatňovat v každodenním životě. 2. Shromažďovali kolem sebe řadu žáků, kteří se od nich učili; očekávali, že si žáci učení zapamatují a budou je v nezměněné podobě předávat dál; taktéž přednášeli v chrámě. 3. Mluvilo se o nich také jako o „učitelích zákona“, protože vykonávali právo jako soudci v Sanhedrinu (nejvyšším židovském soudu, který se nacházel v Jeruzalémě; české překlady tento výraz často překládají jako „rada“).⁶⁰ Znalost a odbornost k výkladu zákona uschopňovala zákoníky k zodpovězení otázky ohledně místa narození Mesiáše.⁶¹

Velekněz zasedal v Sanhedrinu buď jako předseda nebo člen spolu se zákoníky a staršími. Mluví-li Nový zákon o nejvyšších kněžích nebo předních kněžích, má tím na mysli jednak správce chrámu, jednak ty, kteří měli dozor nad týdenním oddílem kněží, na něž připadla služba, a jednak ty, kteří spravovali chrámové pokladny.⁶² Zde uvedený plurál „velekněze“ pravděpodobně zahrnuje bývalé velekněze a členy velekněžského rodu (spolu se současným veleknězem).⁶³

⁶⁰ Srov. DOUGLAS, J. D. (ed.) a kol. *Nový biblický slovník*. s. 902, 1126–1127.; NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. s. 1278.

⁶¹ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 62.

⁶² Srov. NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. s. 332.

⁶³ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 62.

Činnost velekněží a zákoníků lidu je ve verších Mt 2,4–6 podmíněna úkolem zadaným od Heroda. V příběhu tedy nevystupují aktivně sami od sebe, nýbrž zde jednají v pasivní, závislé roli.

Archelaos

Po smrti Heroda Velikého byla jeho říše rozdělena mezi tři syny. Nejdůležitější část (především Judsko, Samařsko a Idumeu) dostal jeho nejstarší syn Herodes Archelaos, který zde vládl od roku 4 př. Kr. do roku 6 po Kr. Ten měl ze všech Herodových synů nejhorší pověst. Jeho sňatek s Glafyrou, vdovou po nevlastním bratrovi Alexandrovi, pobouřil židovské náboženské citění. Pokračoval sice v otcově budovatelském úsilí, ale jeho represivní vláda začala být nesnesitelná. Teprve v roce 6 po Kr. se jeho poddaným podařilo dosáhnout Archelaova sesazení rozhodnutím římského císaře Augusta. Důsledkem však bylo zavedení přímé římské správy v čele s vlastním místodržitelem, z nichž nejslavnější byl Pontius Pilát.⁶⁴

Verš Mt 2,22 obsahující Archelaovo jméno⁶⁵ je jedinou biblickou zmínkou o této historické postavě. V příběhu Ježíšova dětství působí Archelaos zcela nečinně. Pouze v Josefovi nevědomě vzbuzuje strach před návratem z Egypta do izraelské země.

⁶⁴ Srov. Srov. DOUGLAS, J. D. (ed.) a kol. *Nový biblický slovník*. s. 287.; HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 65.; MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 32.; NĚMEC, Petr. *Osoby Nového zákona*. Cheb: Irpen, 2009. s. 74.

⁶⁵ „Když však (Josef) uslyšel, že Archelaos kraluje v Judsku po svém otci Herodovi, bál se tam jít; ale na pokyn ve snu se obrátil do končin galilejských“ (Mt 2,22).

2 Synoptické srovnání evangelijních textů hovořících o Josefovi

Josefova postava vystupuje z textů všech synoptických evangelií. Matoušovo evangelium nabízí celkem šest pasáží, ve kterých je Josef přímo či nepřímo zmíněn a ve kterých hraje jeho postava roli. Jedná se o pasáže z prvních dvou kapitol hovořící o původu Ježíše Krista, o jeho narození, o útěku do Egypta a o klanění Mudrců. K těmto čtyřem pasážím ještě můžeme do onoho počtu šesti přiřadit zmínku o Ježíšově rodině ze dvanácté kapitoly a verše ze třinácté kapitoly z pasáže o Ježíšově kázání v Nazaretě.

V Lukášově evangeliu lze napočítat sedm takovýchto pasáží hovořících nebo alespoň v náznacích zmiňujících Josefovu postavu. Jsou to pasáže pojednávající o předpovědi Ježíšova narození, o původu Ježíše Krista, o Ježíšově narození, dále pasáž o obětování Ježíše v chrámě a pasáž zachycující dvanáctiletého Ježíše o velikonočních svátcích v jeruzalémském chrámě. K těmto pěti částem lze přiřadit verš ze čtvrté kapitoly z pasáže o Ježíšově kázání v Nazaretě a verše z osmé kapitoly Lukášova evangelia z části hovořící o Ježíšově rodině.

Markovo evangelium na rozdíl od dvou zmíněných synoptických evangelií postavu Josefa přímo nezmiňuje. Pouze ve dvou verších, v jednom případě ve třetí a v druhém případě v šesté kapitole, nacházíme odkaz na Josefovu postavu.

Jak by bylo možné na časové ose Ježíšova života zachytit Josefovu postavu v synoptickém srovnání, ukazuje *Schéma 7*. Názvy jednotlivých pasáží respektují jejich označení v Českém ekumenickém překladu s jednou výjimkou: pasáž označenou Českým ekumenickým překladem jako ‚Dvanáctiletý v chrámě‘ označuje tato práce slovy ‚Dvanáctiletý Ježíš v chrámě‘. K tomuto kroku bylo přistoupeno, aby se předešlo mylnému dojmu při pohledu do obsahu práce, že podkapitola 2.5 bude hovořit o dvanáctiletém Josefovi.

Schéma 7: Josefova postava v synoptických evangeliích na časové ose⁶⁶

Matoušovo evangelium	Lukášovo evangelium	Markovo evangelium
	Předpověď narození Ježíšova <i>L 1,26–38</i>	
Původ Ježíše Krista <i>Mt 1,1–17</i>	Původ Ježíšův <i>L 3,23–38</i>	
Narození Ježíše Krista <i>Mt 1,18–25</i>	Narození Ježíšovo <i>L 2,1–20</i>	
	Simeon a Anna <i>L 2,1–40</i>	
Klanění Mudrců <i>Mt 2,1–12</i>		
Útěk do Egypta <i>Mt 2,13–23</i>		
	Dvanáctiletý Ježíš v chrámě <i>L 2,41–52</i>	
Ježíšova rodina <i>Mt 12,46–50</i>	Ježíšova rodina <i>L 8,19–21</i>	Ježíšova rodina <i>Mk 3,31–35</i>
Kázání v Nazaretě <i>Mt 13,54–57a</i>	Kázání v Nazaretě <i>L 4,22</i>	Kázání v Nazaretě <i>Mk 6,2–3</i>

⁶⁶ Vlastní zpracování.

2.1 Předpověď narození Ježíšova (L 1,26–38)

V této pasáži podává evangelista Lukáš zprávu o zvěstování Panně Marii andělem Gabrielem o početí Ježíše Krista. Úryvek je zarámován jak do dějinného kontextu (zmínkou o těhotné Alžbětě), tak i geograficky, zasazením událostí do města Nazareta.

Josefova postava zde vystupuje z veršů 27, 32 a 34. Verš 27 hovoří o panně jménem Maria, která je zasnoubena „muži jménem Josef, z rodu Davidova“ (L 1,27). Zpráva o zasnoubení Josefa s Marií informuje o jejich spojení právním vztahem skrze manželskou smlouvu, i když spolu ještě nežijí, což je zřejmé z verše 34, kdy Maria andělovi říká: „Jak se to může stát, vždyť nežiji s mužem?“ (L 1,34).⁶⁷

Josef je představen jako muž z rodu Davidova. Dle Petra Marečka není třeba chápat Josefův původ z rodu Davidova bezpodmínečně ve smyslu dnešního chápání po předcích, ale ve smyslu zabezpečení Ježíšovi příslušnost ke královskému pokolení⁶⁸, na níž upozorňuje anděl ve 32. verši, kde říká, že Ježíš bude „veliký a bude nazván synem Nejvyššího a Pán Bůh mu dá trůn jeho otce Davida“ (L 1,32). V andělových slovech o předání trůnu jeho otce Davida vidí pak Luke T. Johnson⁶⁹ jasnou narážku na Druhou knihu Samuelovu, kde Natan dává králi Davidovi příslib o potomku, v němž Bůh upevní královský trůn navěky.⁷⁰

Tato pasáž o zvěstování nemá ekvivalent ani v Matoušově ani v Markově evangeliu. Zasazení Josefa do historického kontextu včetně jeho přiřčení do rodu Davidova přesto v Matoušově evangeliu nacházíme, a to hned v prvních verších první kapitoly v rodokmenu Ježíše Krista (viz Mt 1,1–17). O Marii zasnoubené muži jménem Josef podává Matouš zprávu v úryvku o narození Ježíše Krista (viz Mt 1,18–25).

⁶⁷ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 69.

⁶⁸ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 69–70.

⁶⁹ Srov. JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. s. 58.

⁷⁰ „Až se naplní tvé dny a ty ulehneš ke svým otcům, dám po tobě povstat tvému potomku, který vzejde z tvého lůna, a upevním jeho království. Ten vybuduje dům pro mé jméno a já upevním jeho královský trůn navěky“ (2S 7,12–13).

2.2 Původ Ježíšův (L 3,23–38)

Oba úryvky z Matoušova i Lukášova evangelia hovořící o Ježíšově původu předkládají Ježíšův rodokmen⁷¹. Zatímco Matouš jej klade na samý začátek svého evangelia (Mt 1,1–17), Lukáš ho prezentuje až ve třetí kapitole na počátku Ježíšova veřejného působení⁷². Oba rodokmeny se zjevně odlišují: jména jsou uváděna v opačném směru, není použito stejné genealogické formule, Matoušovo strukturální řazení je explicitně trojné a Lukášovo nikoli.⁷³

Lukášův rodokmen je na rozdíl od Matoušova „veden přes Abraháma až k Adamovi a sahá tak až k Božimu stvoření. (...) Navíc Lukáš nepokládá schéma 3krát 14 (součet číselných hodnot hebrejské formy jména David), ale jména od Josefa po Davida uspořádává do šesti řad po sedmi jménech a také jména od Davida po Adama člení do pěti skupin po sedmi.“⁷⁴

Co se týče Ježíšova otce, Lukáš s ohledem na verš ze své první kapitoly mluvícím o příchodu anděla „k panně zasnoubené muži jménem Josef, z rodu Davidova“ (L 1,27), zde ve třetí kapitole jakýmsi dodatkem „...jak se mělo za to, byl syn Josefa...“ (L 3,23) harmonizuje Ježíšův původ, aby nedošlo k rozporu, zda je Ježíš synem Josefovým, nebo synem Božím.⁷⁵ Lukáš totiž považuje Josefa pouze za zákonného otce Ježíše. A onou vsuvkou „jak se mělo za to“ uznává Josefa za Ježíšova otce, a tak jej začleňuje do Ježíšova rodokmene. Díky tomu mohou být Maria s Josefem představováni jako Ježíšovi rodiče a Maria zcela náležitě označuje Josefa v L 2,48⁷⁶ Ježíšovým otcem.⁷⁷

⁷¹ Petr Mareček upozorňuje, že ač se běžně hovoří o Ježíšových rodokmenech, ani Matouš ani Lukáš neužívá řecký výraz γενεαλογία ‚rodokmen‘, který v Novém zákoně nacházíme v 1Tm 1,4 a Tt 3,9. Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 131.

⁷² „Když Ježíš začínal své dílo, bylo mu asi třicet let. Jak se mělo za to, byl syn Josefa, jehož předkové byli...“ (L 3,23).

⁷³ Srov. JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. s. 93.

⁷⁴ MÜLLER, Paul-Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon. Svazek 3. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. s. 47.

⁷⁵ Srov. MÜLLER, Paul-Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. s. 47.

⁷⁶ „Když ho rodiče spatřili, užasli a jeho matka mu řekla: ‚Synu, co jsi nám to udělal? Hle, tvůj otec a já jsme tě s úzkostí hledali...‘“ (L 2,48).

⁷⁷ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 134.

2.3 Narození Ježíšovo (L 2,1–20)

Zatímco v Matoušově evangeliu narození Ježíše Krista přímo navazuje na pasáž o jeho původu, v případě Lukášova evangelia je tomu opačně. Ježíšův původ u Lukáše, jak již bylo zmíněno výše, je uváděn na počátku jeho veřejného působení ve třetí kapitole, a následuje tedy až po událostech Ježíšova narození, obětování v chrámě i události z Ježíšových 12 let v jeruzalémském chrámě.

Ježíšovo narození v Lukášově podání je se zaměřením na Josefovu postavu možné rozdělit do třech částí. Tou první je Josefovo plnění vládního nařízení o provedení soupisu lidu a jeho odchod do Betléma (viz L 2,1–5). Druhou částí je samotné Ježíšovo narození (viz L 2,6–7). Třetí částí je pak oznámení Ježíšova narození pastýřům, jejich odchod do Betléma a nalezení Josefa s Marií a dítětem (viz L 2,8–20).

Co se týče dávané důležitosti Josefově postavě, jakožto roli aktéra (hlavního či vedlejšího) při Ježíšově narození, oba evangelisté, Lukáš i Matouš, se odlišují. U Matouše hraje Josef fakticky hlavní roli, když ve verších 18–25 Matouš informuje o Josefově uskutečňování toho, co mu anděl Páně přikazuje. Oproti tomu Lukáš osobu Josefa v podstatě používá pouze ke kontextovému zařazení: „Také Josef se vydal z Galileje...“ (L 2,4) a k informování, že spolu s Marií, a následně i s Ježíšem, tvoří rodinu: „Když tam byli, naplnily se dny a přišla její hodina“ (L 2,6) nebo „...nalezi Marii a Josefa i to děťátko položené do jeslí“ (L 2,16).

Matoušovo a Lukášovo svědectví o Ježíšově narození je tedy podáno s odlišnými důrazy. Přesto je však možné nalézt ve výpovědích Lukáše a Matouše o této skutečnosti jistou shodu. Jde o výpověď, že se Ježíš narodil v judském Betlémě. Lukáš je ve své výpovědi, proč je právě Betlém místem Ježíšova narození, obsírnější, věnuje jí šest veršů (srov. L 2,1-6). Matouš je oproti tomu mnohem úspornější, neboť jeho výpověď je omezena na první polovinu prvního verše druhé kapitoly, kde říká: „Když se narodil Ježíš v judském Betlémě za dnů krále Heroda...“ (Mt 2,1a). Lukáš tedy informací o Betlémě samotné Ježíšovo narození předchází, Matouš jí uvozuje až pasáž o příchodu mudrců z východu po Ježíšově narození.

2.3.1 Josefovo plnění vládního nařízení o provedení soupisu lidu a jeho odchod do Betléma (L 2,1–5)

Na tomto místě budou opomenuty nesrovnalosti v Lukášově datování soupisu lidu⁷⁸, neboť při nahlížení na text z Josefova úhlu pohledu nemají nesrovnalosti většího významu. Pro Lukáše je podstatné mít na scéně císaře a sčítání, protože potřebuje mít Josefa a Marii v Betlémě. Narození Ježíše v městě Davidově je důležitou skutečností svědčící v prospěch jeho mesiášství. Nejde zde tedy o vědecky definovanou chronologii, nýbrž o záměr vyprávění.⁷⁹

Z hlediska Josefa je zde tedy podstatné, byť je to již z L 1,27 známo, z jakého rodu Josef pocházel a kde bydlel. Betlém, který je s důrazem označen jako město Davidovo, není rodným městem Josefa, avšak místem původu. Tato informace o davidovském původu Ježíše, který je zde odvozován od Josefa, slouží jako důkaz Ježíšova mesiášství a stejně tak je pro tuto skutečnost důležitá informace o jeho narození v Betlémě (ve shodě s proroctvím v Mi 5,1).⁸⁰

Mareček ve svém komentáři dále uvádí, že „klást si otázky (jako např.: Měl Josef v Betlémě nějaké vlastnictví? Proč Josef vzal Marii na cestu do Betléma?) znamená minout cíl Lukášova vyprávění. Evangelista Lukáš chce sdělit, že Bůh realizuje své záměry navzdory všem překážkám.“⁸¹ Na to pak navazuje, když hovoří o zmínce o císaři Augustovi, která dle něj nemusí sloužit pouze k vytvoření historického pozadí, ale může poukazovat na protiklad mezi lidským a Božím nařízením: „Prostý venkovan se poslušně podřizuje nařízení římského imperátora (...) a putuje do Betléma.“⁸² Johnson vidí Josefovu poslušnost podobně. Císařovo nařízení nevede Marii s Josefem k účasti na vzpouře, ale uposlechnou nařízení. Jejich poslušnost vůči autoritě je tak kladena do protikladu k Judovi Galilejskému zmíněnému Lukášem ve Skutcích, který se v ‚době sčítání‘ vzbouřil.⁸³

⁷⁸ „Lukášův pokus o synchronizaci není, jak dokazují nekonečné odborné debaty, zcela zdařilý. Herodes zemřel v roce 4 př. Kr. a Augustus byl císařem od 27 př. Kr. do r. 14 po Kr. Až potud by to bylo bez problémů. Ale Kvirinius byl vládcem v Sýrii od roku 6–7 po Kr. a tato proluka se nedá vyplnit. Lukáš prostě nemá správné údaje.“ JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. s. 70.

⁷⁹ Srov. JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. s. 73.

⁸⁰ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 93.

⁸¹ MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 93.

⁸² MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 93.

⁸³ Srov. JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. s. 73.

2.3.2 Ježíšovo narození (L 2,6–7)

Tyto dva verše, kterými můžeme vymezit vlastní úsek vůči ostatním, podávají zprávu o samotném Ježíšově narození. To nastává ve chvíli, kdy Josef s Marií již doputovali do Betléma. Teprve v tu chvíli přišla Mariina hodina (srov. L 2,6). Müller ve svém komentáři dodává, že slova ‚když tam byli‘ mohou ukazovat na jejich delší pobyt v Betlémě před Ježíšovým narozením. Samotné Ježíšovo narození je líčeno velice střízlivě.⁸⁴

Střízlivost líčení je v souladu s těmi, o kterých je řeč. Josef s Marií jsou představeni jako ti, kdo patří mezi chudé, na což poukazuje informace o jeslích a útulku, kde Maria Ježíše porodila.⁸⁵

2.3.3 Oznámení Ježíšova narození pastýřům, jejich odchod do Betléma a nalezení Josefa s Marií a dítětem (L 2,8–20)

Verše osm až čtrnáct druhé kapitoly Lukášova evangelia jsou z hlediska Josefovy postavy takřka irelevantní, neboť o ní, s výjimkou zmínky o městě Davidově: „Dnes se vám narodil Spasitel, Kristus Pán, v městě Davidově“ (L 2,11), neposkytují žádný obraz. Nelze však již opomenout následné verše 15–20, kdy pastýři reagují na setkání s andělem a nebeskými zástupy.

Pastýři zde u Lukáše totiž v jistém smyslu jednají jako Josef u Matouše. Zatímco doposud byli pastýři němými svědky nebeského zjevení, nyní jsou jednajícími osobami, a to bez odkladu. Do Betléma se vydávají, aniž by mezi sebou vedli rozhovor o tom, co se stalo.⁸⁶ Po příchodu na místo vidí to, co jim bylo andělem zvěstováno. Nacházejí také Marii s Josefem. Ve výčtu osob je u Lukáše Maria uvedena na prvním místě, což je pro židovské myšlení překvapivá pozice.⁸⁷ A pozornost na Marii je ještě jednou zaměřena ve verši 19, kde se hovoří, že Maria to všechno v mysli zachovávala a rozvažovala o tom.

Pomineme-li význam tohoto Mariina rozvažování, můžeme zahlédnout postavu Josefa, který v tomto momentě jistě stojí vedle jeslí s dítětem, mlčí a ustupuje ze scény. Není představitelné, aby o všem tomto dění také nerozvažoval. Jistě tak podal svědectví

⁸⁴ Srov. MÜLLER, Paul-Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. s. 37.

⁸⁵ Srov. JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. s. 73.

⁸⁶ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 98.

⁸⁷ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 98.

i pastýřům, kteří po návratu ke svým stádům oslavovali a chválili Boha za všechno, co v Betlémě viděli a slyšeli (srov. L 2,20). Vždyť se nebeské poselství, kterého se jim od anděla dostalo (srov. L 2,10–12), shodovalo s tím, co na vlastní oči viděli.⁸⁸

2.4 Simeon a Anna (L 2,21–40)

I z tohoto úryvku, zaznamenaného pouze evangelistou Lukášem, vystupuje Josef jako ten, který „byl stále připraven plnit Boží vůli, vyjádřenou v Božím zákoně“⁸⁹. Ježíš je v souladu s Hospodinovým zákonem (srov. Lv 12,3) osmého dne obřezán a tím se stává účastníkem smlouvy, kterou Bůh uzavřel s Abrahamem.⁹⁰ „Poněvadž obřezání syna je prvním náboženským úkolem otce, Josef tímto obřadem naplňuje vůči Ježíšovi povinnost, která je současně jeho právem.“⁹¹ V okamžiku obřezání dává Josef dítěti jméno Ježíš, které se dozvídá od anděla Páně ve snu (srov. Mt 1,21) a jeho manželka Maria od anděla Gabriela při zvěstování (srov. L 1,31). „Dáním jména dává Josef na vědomí, že ve světle práva je otcem Ježíše, a vyslovením jeho jména předpovídá jeho poslání Spasitele“⁹².⁹³ Mareček ve svém komentáři k Lukášovu evangeliu nadto vyzdvihuje poslušnost Ježíšových rodičů, neboť jejich zřeknutím se dát dítěti jméno podle vlastního výběru, na což měli rodiče právo, uznávají, že dítě náleží Bohu, jenž jeho jméno stanovil.⁹⁴

V následujících verších (srov. L 2,22–39) popisuje evangelista Lukáš přinesení Ježíše do Jeruzaléma a obřad vykoupení prvorozeného syna. „K provedení této oběti by dostačovalo, aby se dostavila matka dítěte, tj. nebylo nezbytné, aby cestovali oba dva rodiče s dítětem do Jeruzaléma. K odůvodnění tohoto počínání je učiněn odkaz na další zákonné ustanovení: ‚Vše co je mužského rodu a otvírá život matky, bude zasvěceno Hospodinu‘ (srov. Ex 13,2.3–16). Toto je tradičně spojeno s událostí, kdy Hospodin ušetřil prvorozené v Izraeli, když usmrtil prvorozené Egypťanům. Původní

⁸⁸ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 98–99.

⁸⁹ FRANTIŠEK. *Apoštolský list Patris Corde* (8. prosince 2020) AAS 113 (2021).

⁹⁰ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 100.

⁹¹ JAN PAVEL II. *Apoštolská adhortace Redemptoris Custos* (15. srpna 1989). AAS 82 (1990). čl. 11.

⁹² Jméno Ježíš je počtený tvar hebrejského slova Ješua, což je zkrácený tvar slova Jehošua = Jozue = Hospodin je spása. (...) Jméno Ježíš bylo dáno dítěti z Nazareta právě proto, že jeho posláním byla spása člověka. Srov. NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. s. 295.

⁹³ JAN PAVEL II. *Apoštolská adhortace Redemptoris Custos*. čl. 12.

⁹⁴ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 100.

myšlenka byla, že prvorozený měl pak strávit svůj život zvláštním způsobem ve službě Hospodinu; avšak ve skutečnosti kmen Lévi nakonec převzal tuto službu Hospodinu v kultu, a tak účinně nahradil prvorozené. Tato změna byla uznána právně v Nu 18,15–16⁹⁵, což umožnilo, že prvorození mohli být vráceni ze služby Hospodinu za 5 šekelů (dvanáct denárů), zatímco levité zůstali v Hospodinově službě. Přinesení výkupného se dělo skrze otce.⁹⁶ Tento obřad je tedy kromě obřezání syna ještě jednou povinností otce, kterou Josef splnil.⁹⁷ „Chudí si mohli vypomoci dvěma hrdličkami nebo holoubaty. Druh oběti, dvě hrdličky nebo dvě holoubata, kdy slouží jedna jako oběť zápalná a druhá jako oběť smíření, charakterizují Ježíšovy rodiče jako chudé.“⁹⁸

Na scénu vstupuje muž jménem Simeon, jenž veden Duchem, přichází do chrámu. „Když pak rodiče⁹⁹ přinášeli Ježíše, aby splnili, co o dítěti předepisoval Zákon“ (L 2,27), bere Ježíše do náručí a chválí Boha. Simeon je zde vylíčen jako člověk spravedlivý (δικαιος), tj. žil bezúhonně podle všech Hospodinových příkazů a ustanovení jako Zachariáš a Alžběta v L 1,6 (δίκαιοι). Člověk, jehož postojem není militantní horlivost, avšak trpělivost a důvěřivost ve vyčkávání,¹⁰⁰ se zde tedy setkává s Josefem, mužem týchž povahových rysů, neboť o Josefovi evangelista Matouš vypovídá, že to byl muž spravedlivý – δικαιος (srov. Mt 1,19).

Simeonova slova uvádí Ježíšova otce i matku v údiv (srov. L 2,33). „Podobně jako v L 2,18, kde všichni byli plni údivu nad slovy pastýřů, nyní žasnou rodiče nad slovy, které vypovídají o Ježíšově mesiášství.“¹⁰¹ Vzhledem k tomu, že Ježíšovi rodiče již mají znalost o Ježíšově mesiášství od anděla Gabriela (srov. L 1,31–35) nebo od pastýřů (srov. L 2,10–12.14–17), je tento jejich nynější údiv prostředkem k ještě hlubšímu zaměření pohledu čtenářů na osoby Josefa s Marií.¹⁰²

⁹⁵ „Všechno, co z veškerého tvorstva otvírá lůno a co se přináší v oběť Hospodinu, jak z lidí, tak z dobytka, bude tvoje; avšak prvorozené z lidí bezpodmínečně vyplatíš, také vyplatíš prvorozené z nečistého dobytka. Budeš je vyplácet od stáří jednoho měsíce; výplatné se bude vyměřovat ve stříbře: pět šekelů podle váhy určené svatyní; jeden šekel je dvacet zrn“ (Nu 18,15–16).

⁹⁶ MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 101.

⁹⁷ Srov. JAN PAVEL II. *Apoštolská adhortace Redemptoris Custos*. čl. 13.

⁹⁸ MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 101.

⁹⁹ „Zmínkou o Ježíšových rodičích je dáno najevo, že Boží Syn se narodil do skutečné rodiny.“ MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 100.

¹⁰⁰ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 102.

¹⁰¹ MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 104.

¹⁰² Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 104.

Prorokyně Anna taktéž dle Lukáše chválila Boha a mluvila o tom dítěti všem, kteří očekávali vykoupení Jeruzaléma (srov. L 2,38). Působí však možná překvapivě, že „po podrobném vyličení prorokyně nejsou uvedena žádná její slova. Možná je to proto, že ta Simeonova zahrnují již vše. (...) Zbožným židům je tedy skrze muže Simeona a ženu Annu dosvědčeno, že se v Ježíšovi naplňují zaslíbení.“¹⁰³

Evangelista Lukáš uzavírá tuto pasáž poznámkou, že Josef s Marií odnesli Ježíše zpátky do Nazareta v Galileji, kde Ježíš dožrál ke svému prorockému úkolu. Tím čtenáře převádí již k následujícímu vyprávění o dvanáctiletém Ježíši v jeruzalémském chrámě. Spojení Nazareta a Betléma je tak u Lukáše utvořeno odlišně, než je tomu v Matoušově evangeliu, kde cesta Josefa, Marie a Ježíše vede z Betléma do Nazareta přes Egypt, kam na pokyn anděla ve snu bere Josef svou rodinu, aby ji ochránil před úklady krále Heroda (srov. Mt 2,13–23).¹⁰⁴

2.5 Dvanáctiletý Ježíš v chrámě (L 2,41–52)

Jak bylo uvedeno výše, evangelista Lukáš na událost obětování Ježíše v chrámě a informaci o návratu jeho rodiny do Nazareta, kde rostl v síle a moudrosti (srov. L 1,40), navazuje událostí, kdy Ježíš jako dvanáctiletý chlapec vyučuje v jeruzalémském chrámě. V Lukášově evangeliu tak zcela chybí záznam o klanění mudrců v Betlémě (viz Mt 2,1–12) i jakákoli zmínka o útěku do Egypta před hrozbou od krále Heroda (viz Mt 2,13–23), o kterých vypovídá evangelista Matouš. Jádrem tohoto Lukášova záznamu, který je jediným příběhem v kanonických evangeliích z období Ježíšova chlapectví mezi jeho narozením a jeho veřejným vystoupením ve věku asi 30 let (viz L 3,23), je Ježíšova diskuse s učiteli v jeruzalémském chrámě (viz L 2,46–47) a jeho setkání s rodiči – Josefem a Marií (viz L 2,48–51), kdy se Ježíš zjevuje jako nositel moudrosti a jako Syn Boží.¹⁰⁵

Příběh začíná líčením obrazu židovské zbožnosti, kdy stejně jako všichni Židé věrní Zákonu putují také Ježíšovi rodiče (srov. L 2,41) každoročně na velikonoční svátky do Jeruzaléma. Povinnost putovat do jeruzalémského chrámu o třech velkých svátcích

¹⁰³ MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 107–108.

¹⁰⁴ Srov. MÜLLER, Paul-Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. s. 39.; MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 108.

¹⁰⁵ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 109.

(o svátku nekvašených chlebů, o svátku týdnů a o svátku stánků – Ex 23,14–17; 34,23–24; Dt 16,16–17) měli všichni muži. O účasti žen a dětí vedle mužů vedli rabíni diskuse.¹⁰⁶

„Když se zde uvádí, že dvanáctiletý Ježíš putuje do Jeruzaléma, není tím míněno, že by se jednalo o jeho první pouť. Mladí židovští chlapci byli postupně od útlého věku zacvičováni do plnění náboženských povinností a předpisů. Podle rabínské tradice se chlapec s dosažením věku 13 let stává nábožensky dospělým, je tedy sám zodpovědný za plnění svých náboženských povinností. (...) Kromě toho tento věk prozrazuje, že byl dostatečně dospělý, aby vyjádřil slovem a činem své vlastní vědomí.“¹⁰⁷

Protože rodiny zpravidla neputovaly samostatně, ale ve velkých skupinách poutníků, uniká Ježíšova nepřítomnost na zpáteční cestě pozornosti jeho rodičů. Domnívají se, že se jejich syn nachází mezi poutníky z řad příbuzných a známých. Skutečnost, že Ježíš zůstal v Jeruzalémě, vyjadřuje jeho zvláštní vztah k tomuto městu – rodinné vazby nechává stranou.¹⁰⁸

Josef s Marií nacházejí Ježíše po třech dnech hledání v rozhovoru s židovskými učiteli. Maria následně vyslovuje výtku ve formě rétorické otázky (srov. L 2,48), která se však netýká situace, v níž je dítě nalezeno, nýbrž je výhradně zaměřena na vztah Ježíše k jeho pozemským rodičům: „Maria se obrací na Ježíše oslovením *τεκνον* ‚synu/dítě‘ (*τεκνον* od *τίκτω* [po]rodit) a dovolává se u něj svého přirozeného vztahu k němu. Na svou vyčítavou otázku vyjadřující starostlivost a trápení a svou stížnost poukazující na bolest a zděšení dostává odpověď, která jí nedovoluje vznést jakoukoli námitku.“¹⁰⁹

Ježíš odpovídá: „Jak to, že jste mě hledali? Což jste nevěděli, že musím být tam, kde jde o věc mého Otce?“ (L 2,49). Ježíšova odpověď se netýká pouhé Ježíšovy přítomnosti v chrámě, ale poukazuje na jeho trvalý vztah s Bohem, svým nebeským Otcem, který přesahuje veškerá přirozená rodinná pouta.¹¹⁰

Tato Ježíšova odpověď není jen vrcholem tohoto Lukášova záznamu o putování Ježíšovy rodiny do Jeruzaléma. Je také důležitým momentem v Josefově životě, kdy Josef proniká ještě hlouběji do Božího tajemství. Tuto Ježíšovu odpověď, že musí být tam,

¹⁰⁶ Srov. MÜLLER, Paul-Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. s. 40.; MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 109–110.

¹⁰⁷ MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 110.

¹⁰⁸ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 111.

¹⁰⁹ MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 113.

¹¹⁰ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 114.

kde jde o věc jeho Otce, slyšel totiž také. Slyšel ji jako reakci na slova, která o něm Maria před chvílí řekla: „Hle, tvůj otec a já jsme tě s úzkostí hledali“ (L 2,48).¹¹¹

Označení ‚otec‘ použila Maria k osobě Josefa oprávněně, neboť všichni tak mluvili a smýšleli. Ježíš byl, „jak se mělo za to – syn Josefův“ (srov. L 3,23). Avšak Ježíšova odpověď v chrámě měla také připomenout ‚domnělému otci‘ to, co uslyšel oné noci před dvanácti lety: „Josefe, synu Davidův, neboj se přijmout Marii, svou manželku; neboť co v ní bylo počato, je z Ducha svatého“ (Mt 1,20). Od této chvíle, která je svým způsobem v tomto příběhu průsečíkem mezi Lukášovým a Matoušovým evangeliem, tak Josef věděl, že je důvěrníkem Božího tajemství. A dvanáctiletý Ježíš nazval toto tajemství jménem: „Musím být tam, kde jde o věc mého Otce“ (L 2,49).¹¹²

Vyprávění následně dosahuje svého závěru sdělením o Ježíšově poslušnosti, kdy jako ten, kdo náleží svému nebeskému Otci, jde se svými pozemskými rodiči do Nazareta a poslouchá je. Jedná tak pod péčí Josefa, na kterém spočíval úkol Ježíšovy výchovy, jež zahrnovala živit a šatit Ježíše a naučit ho Zákonu i řemeslu, jak to odpovídalo otcovským povinnostem.¹¹³

2.6 Ježíšova rodina

Poslední jistá zmínka o tom, že Josef žil, je v Lukášově příběhu o dvanáctiletém Ježíšovi. V následující perikopě zaznamenané u všech třech synoptiků (viz Mt 12,46–50; L 8,19–21 a Mk 3,31–35) již Josef fyzicky nevystupuje, neboť se nepředpokládá, že by Josef v té době ještě žil.¹¹⁴

Označení ‚bratři‘ v těchto úryvcích bylo a je vykládáno několika různými způsoby. Jako Ježíšovi pokrevní bratři, kteří se narodili Marii a Josefovi, nebo nevlastní bratři – tedy Josefovy děti z jeho předchozího manželství, anebo Ježíšovi bratřanci, což vychází ze skutečnosti, že slovo (ἀδελφός) ‚bratr‘ pokrývalo větší rozpětí příbuzenských vztahů.¹¹⁵

¹¹¹ Srov. JAN PAVEL II. *Apoštolská adhortace Redemptoris Custos*. čl. 15.

¹¹² Srov. JAN PAVEL II. *Apoštolská adhortace Redemptoris Custos*. čl. 15.

¹¹³ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 115. a JAN PAVEL II. *Apoštolská adhortace Redemptoris Custos*. čl. 16.

¹¹⁴ Srov. NĚMEC, Petr. *Osoby Nového zákona*. s. 102.

¹¹⁵ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 218.

Následující *Schéma 8* srovnává perikopu o Ježíšově rodině zaznamenanou jak u Matouše, tak i u Lukáše a Marka:

Schéma 8: Synoptické srovnání textů hovořících o Ježíšově rodině¹¹⁶

Mt 12,46–50	L 8,19–21	Mk 3,31–35
<p>⁴⁶Ještě když mluvil k zástupům, hle, jeho matka a bratři stáli venku a chtěli s ním mluvit.</p>	<p>¹⁹Přišla za ním jeho matka a bratři, ale nemohli se k němu dostat pro zástup.</p>	<p>³¹Tu přišla jeho matka a jeho bratři. Stáli venku a vzkázali mu, aby k nim přišel.</p>
<p>⁴⁷Někdo mu řekl:</p> <p>„Hle, tvá matka a tvoji bratři stojí venku a chtějí s tebou mluvit.“</p>	<p>²⁰Lidé mu oznámili:</p> <p>„Tvoje matka a bratři stojí venku a chtějí se s tebou setkat.“</p>	<p>³²Kolem něho seděl zástup; řekli mu:</p> <p>„Hle tvoje matka a tvoji bratři jsou venku a hledají tě.“</p>
<p>⁴⁸On však odpověděl tomu, kdo mu to řekl:</p> <p>„Kdo je má matka a kdo jsou moji bratři?“</p>		<p>³³Odpověděl jim:</p> <p>„Kdo je má matka a moji bratři?“</p>
<p>⁴⁹Ukázal na své učedníky</p> <p>a řekl:</p> <p>„Hle, moje matka a moji bratři.</p>		<p>³⁴Rozhlédl se po těch, kteří seděli v kruhu kolem něho, a řekl:</p> <p>„Hle, moje matka a moji bratři!</p>
<p>⁵⁰Neboť kdo činí vůli mého Otce v nebesích, to je můj bratr, má sestra i matka.“</p>	<p>²¹On jim odpověděl:</p> <p>„Má matka a moji bratři jsou ti, kdo slyší Boží slovo a podle něho jednají.“</p>	<p>³⁵Kdo činí vůli Boží, to je můj bratr, má sestra i matka.“</p>

¹¹⁶ Vlastní zpracování.

2.6.1 Ježíšova rodina u Marka (Mk 3,31–35)

Jelikož se Matouš (Mt 12,46–50) i Lukáš (L 8,19–21) při zpracování perikopy o Ježíšově rodině opírají o Markův text¹¹⁷, bude dána v komparaci textů přednost Markovi. U Marka jsou ‚příbuzní‘ konkrétně uvedeni jako jeho matka a bratři, přičemž katolická exegetická tradice upozorňuje ve všech těchto případech, že ‚bratr‘ mohl znamenat i ‚bratranec‘.¹¹⁸

Samotné vyprávění o rodině začíná v Mk 3,20–21: „Vešel do domu a opět se shromáždil zástup, takže nemohli ani chleba pojmít. Když to uslyšeli jeho příbuzní, přišli, aby se ho zmocnili; říkali totiž, že se pomátl.“ Znovu pak pokračuje veršem 31, kdy si Ježíše nechává matka a jeho bratři zavolat. To vytváří dojem oficiální delegace, jež je znepokojena – jako v 3,21 – Ježíšovým duševním zdravím.¹¹⁹

Komentář si všímá jedné významné skutečnosti: „Ve verších 3,31.32.35 chybí jakákoli zmínka o ‚otci‘. I když někteří autoři připisují tuto skutečnost smrti Josefově před Ježíšovým veřejným působením, může mít toto vypuštění u Marka, který vnímá křesťanské společenství jako společenství bez ‚otců‘, i další význam.“¹²⁰ Kupř. ten, že „v nové Ježíšově rodině tvořené těmi, kdo hledají Boží vůli (Mk 3,31–35), není potřeba ani prostor pro žádného otce kromě Boha.“¹²¹

Ježíšova reakce na příbuzné slovy, že pravý příbuzný je ten, kdo činí Boží vůli (srov. Mk 3,35), tak přes fyzickou absenci jeho pozemského otce Josefa v tomto okamžiku přesto o Josefovi vypovídá. Byl to totiž muž, který „byl stále připraven plnit Boží vůli (srov. L 2,22.27.39),“¹²² jak o něm např. v apoštolském listě hovoří papež František.

¹¹⁷ Srov. MÜLLER, Paul-Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. s. 84.; HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 218.

¹¹⁸ Srov. POKORNÝ, Petr. *Evangelium podle Marka*. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Svazek 2. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2016. s. 88.

¹¹⁹ Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. s. 145.

¹²⁰ DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*. s. 146.

¹²¹ DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*. s. 312.

¹²² FRANTIŠEK. *Apoštolský list Patris Corde*.

2.6.2 Ježíšova rodina u Matouše (Mt 12,46–50)

Matouš, na rozdíl od Marka, vynechává pasáž hovořící o příchodu Ježíšových příbuzných za účelem se Ježíše zmocnit (srov. Mk 3,20–21) a zabraňuje tak tomu, aby si Ježíšova rodina myslela, že je Ježíš blázen. U Matouše tato rodina funguje spíše jako kontrastní literární protějšek, než jako pevná opozice vůči Ježíšovi.¹²³

V Ježíšově odpovědi (viz Mt 12,46–50) je podstatná skutečnost, že Ježíš „v záležitostech víry a Božího království na rodině nestaví. U sebe ani u jiných. Následování má přednost. Ježíš nemá nic proti rodinnému životu; ale to, co se týká víry (a tím i celého životního nasměrování), je tady postaveno jako zásadnější. Do toho nemá ani rodina co mluvit.“¹²⁴ Tedy ani Maria, ani Josef.

2.6.3 Ježíšova rodina u Lukáše (8,19–21)

Lukáš je v této perikopě nejúsečnější. Na rozdíl od Marka vypouští všechny poznámky o Ježíšových pokrevních příbuzných. Dle Müllera mnozí badatelé jsou toho mínění, že existují dobré důvody pro domněnku, že slovem ‚bratři‘ Lukáš rozuměl bratrance a další příbuzné – tedy, že Lukáš vybírá třetí variantu z výše uvedených, jak je možno chápat slovo bratr v těchto perikopách. Pozdější víru církve, že Ježíš je jediným Mariiným dítětem a Maria zůstala i po jeho narození pannou, nelze proto považovat za protirečící Písmu.¹²⁵

Lukášovo vyznění Ježíšovy odpovědi „Má matka a moji bratři jsou ti, kdo slyší Boží slovo a podle něho jednají“ (L 8,21), nevyznívá dle Johnsona odmítavě, nýbrž je jasným ano „pro všechny, kdo ho hledají.“¹²⁶

2.7 Kázání v Nazaretě

Stejně jako v perikopách o Ježíšově rodině ani zde postava Josefa fyzicky nevystupuje, přesto je jeho role v této perikopě neoddiskutovatelná. Jednotlivé pasáže zachycující Ježíšovo kázání v Nazaretě jsou v jednotlivých synoptických evangeliích zaznamenány ve větším rozsahu, než v jakém zde o nich bude pojednáno, nicméně pro hledání Josefovy

¹²³ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 219.

¹²⁴ MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 220–221.

¹²⁵ Srov. MÜLLER, Paul-Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. s. 84.

¹²⁶ JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. s. 155.

postavy bude dostačující omezit jednotlivé perikopy u Matouše na verše 13,54–57a; u Lukáše na verš 4,22 a u Marka na verše 6,2–3.

Schéma 9 porovnává jednotlivé perikopy v synoptických evangeliích od momentu, kdy ti, kdo Ježíšovi naslouchali, byli v úžasu a divili se nad jeho moudrostí. Tím jsou úryvky pro hledání Josefa uvozeny. Středem schématu je hledání odpovědi na otázku po identitě Ježíše (srov. Mt 13,55; L 4,22; Mk 6,3). Úryvky u Matouše a Marka končí konstatováním, že byl Ježíš kamenem úrazu (srov. Mt 13,57a; Mk 6,3), což značí, že „Ježíšova rodina a přátelé nedokázali překonat své předsudky a přijmout jeho skutky a učení“¹²⁷. U Lukáše toto konstatování absentuje.

Schéma 9: Synoptické srovnání textů hovořících o Ježíšově identitě během jeho kázání v Nazaretě¹²⁸

Mt 13,54–57a

⁵⁴Přišel do svého domova a učil je v jejich synagóze, takže v úžasu říkali:

„Odkud se u toho člověka vzala taková moudrost a mocné činy?

⁵⁵Což to není syn tesaře?

Což se jeho matka nejmenuje Maria a jeho bratři Jakub, Josef, Šimon a Juda?

⁵⁶A nejsou všechny jeho sestry u nás?

Odkud to tedy ten člověk všecko má?“

^{57a}A byl jim kamenem úrazu.

L 4,22

²²Všichni mu přisvědčovali a divili se slovům milosti, vycházejícím z jeho úst. A říkali:

„Což to není syn tesařův?“

Mk 6,2–3

²Když přišla sobota, počal učit v synagóze. Mnoho lidí ho poslouchalo a v úžasu říkali:

„Odkud to ten člověk má? Jaká je to moudrost, jež mu byla dána? A jak mocné činy se dějí jeho rukama!

³Což to není ten tesař, syn Mariin

a bratr Jakubův, Josefův, Judův a Šimonův?

A nejsou jeho sestry tady u nás?“

A byl jim kamenem úrazu.

¹²⁷ JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. s. 196.

¹²⁸ Vlastní zpracování.

2.7.1 Kázání v Nazaretě u Marka (6,2–3)

Z Markova textu, který je výchozím pro Matouše i Lukáše, vyplývá, že Ježíš nebyl pro lidi nepopsaným listem, ale někým, koho dobře znali: „Což to není ten tesař, syn Mariin a bratr Jakubův, Josefův, Judův a Šimonův?“ (Mk 6,3). Protože si byli obyvatelé Nazareta tak jistí, že vědí, co se dá od Ježíše očekávat a co ne, neměl u nich Ježíš se svou zvěstí žádnou šanci. Reakce lidí je však zajímavá a důležitá proto, že se z ní dozvídáme, kým byl Ježíš až do svého vystoupení na veřejnost – byl tesařem.¹²⁹ Toto sdělení při srovnání s paralelami u synoptiků „Což to není syn tesaře?“ (Mt 13,55) a „Což to není syn Josefův?“ (L 4,22) poskytuje nejen informaci o Josefově tesařském povolání, ale také o tom, že Ježíše v tomto povolání on sám vyučil.

Bez synoptického porovnání by však jméno Ježíšova otce bylo u Marka utajeno. Pokorný se ve svém komentáři domnívá, že Markův důvod, proč zmínku o otci vynechal, vychází z jeho znalosti povelikonočního titulu ‚Syn Boží‘, a mohl ho tak chápat jako pozdější učení o Ježíšově narození z panny (srov. L 1,35; Mt 1,18).¹³⁰ Vynechání zmínky o otci a uvedení Ježíše pouze jako syna Mariina je i dle komentáře Daniela J. Harringtona neobvyklé, neboť synové bývali obvykle pojmenovávání s odkazem na otce. Tato formulace pak dochází změny u Matouše: „Což to není syn tesaře? Což se jeho matka nejmenuje Maria...“ (Mt 13,55).¹³¹

2.7.2 Kázání v Nazaretě u Matouše (Mt 13,54–57a)

„Zprávou o Ježíšově působení v Nazaretě (13,54–58) se Matouš opět připojil k předloze Markova evangelia. Ovšem ani teď se Matouš nadržel textu Markova evangelia otrocky. Zkrátil nebo rozšířil jej všude tam, kde to bylo podle jeho názoru nutné, aby jeho čtenáři co nejjasněji poznali, co jim Bůh chtěl říci skrze Ježíšova slova a skutky.“¹³²

Matouš upravuje Markovo ‚ten tesař‘ (srov. Mk 6,3) na ‚syn tesařův‘ (srov. Mt 13,55), protože byl pro něj Ježíš více než tesař.¹³³ „Pokud jde o původ Ježíšových bratří a sester,

¹²⁹ Srov. LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon. Svazek 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. s. 71–72.

¹³⁰ Srov. POKORNÝ, Petr. *Evangelium podle Marka*. s. 114.

¹³¹ Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*. s. 196.

¹³² LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka*. s. 171.

¹³³ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 238.

tedy zda jsou to děti Josefa a Marie, Matouš tuto otázku neřeší a nejeví o ní žádný zájem; důležité je pro jeho vyprávění, že Josef a Marie spolu nežili předtím, než se narodil Ježíš. (...) Jestliže např. katolická tradice trvá na tom, že Marie neměla žádné jiné děti a zůstala pannou, je nasnadě např. řešení, že tito bratři a sestry byli Josefovy děti z prvního manželství (a Josef se zasnoubil s Marií již jako vdovec). Matouš takové řešení výslovně ale nenabízí a ani s ním nepolemizuje a nelze jej tak k takové případné polemice použít.¹³⁴

2.7.3 Kázání v Nazaretě u Lukáše (L 4,22)

V protikladu k paralele u Marka (6,2–3) a Matouše (13,54–56) Lukáš notně omezuje reakci krajanů.¹³⁵ Reakce krajanů je navíc rozpolcená – Ježíšovi přisvědčují (tj. potvrzují jeho slovo, které jim právě sdělil) a zároveň se diví, odkud se u něho berou ‚slova milosti‘. Vznesená otázka „Což to není syn Josefův?“ (L 4,22) je výrazem údivu a odhaluje neznalost přítomných lidí z Nazareta, kteří Ježíše považují za Josefova syna (srov. L 3,23) a zároveň připravuje následující Ježíšovu odpověď a jeho odmítnutí v následujících verších 23–30.¹³⁶

¹³⁴ MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 249.

¹³⁵ Srov. JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. s. 101.

¹³⁶ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 151.

3 Postavení a úloha Josefa v rodokmenu Ježíše Krista uvedeném v Matoušově evangeliu

Tato kapitola se zabývá hledáním Josefovy postavy v rodokmenu Ježíše Krista zaznamenaném v Matoušově evangeliu, jejím postavením a úlohy v něm. Nejprve však bude nastíněn význam a smysl rodokmenů obecně, budou uvedeny prameny Ježíšova rodokmenu, aby mohl být posléze představen účel jeho sepsání. Po načrtnutí struktury Matoušova zápisu Ježíšovy genealogie bude (před samotnou podkapitolou pojednávající o Josefovi) Matoušova koncepce porovnána s koncepcí Lukášovou.

3.1 Biblické rodokmeny

Rodokmen, tak jak o něm hovoří např. Daniel J. Harrington ve svém komentáři k Matoušově evangeliu, je: „Soupis či záznam zachycující vývoj rodu jednotlivce, skupiny či kmene od nejstarších předků. Rodokmen může být dílčí (tehdy zaznamenává několik postav v rámci jedné generace) či lineární (kdy se pohybuje od jedné generace k další prostřednictvím jedné osoby v každé generaci).“¹³⁷ Dále tento autor upozorňuje na nutnost vzít v potaz, že „rodokmeny zvláště v ústním stadiu nejsou stabilní a jsou náchylné ke změnám. Mohou se měnit v závislosti na měnících se okolnostech. Je možné, že jednotlivec, skupina či kmen mohou mít i více rodokmenů, které, objeví-li se vedle sebe, nemusí být vnímány nutně jako protikladné. Když rodokmen dostane písemnou podobu nebo se stane součástí písemného dokumentu, stává se stabilnějším, a lze jej proto brát mnohem vážněji jako historický dokument. (...) Ať už rodokmen obsahuje spolehlivé historické údaje nebo ne, tím nejdůležitějším je jeho funkce. Ta je vymezena otázkou: ‚Co rodokmen vypovídá o vztazích na rovině rodinné, politicko-právní či náboženské?‘ Po nalezení odpovědi lze pak v některých případech přikročit k určení historické přesnosti rodokmenu.“¹³⁸

Na rozdílnost mezi současným pojetím genealogie a pojetím starozákonním upozorňuje i Adolf Novotný ve svém *Biblickém slovníku*. Říká, že Izraelec někdy dával přednost schematické souměrnosti před výčtem všech potomků jednotlivých rodokmenových článků. Mnohé články bývají vynechány pro dosažení určitého

¹³⁷ HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 48.

¹³⁸ HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 49.

(symbolického) čísla. Kromě toho poukazuje na důležitost správného chápání výrazu ‚zplodit‘, který je nutno chápat v širším slova smyslu: být původcem, praotcem, zakladatelem.¹³⁹

Mezi nejvýznamnější starozákonní prameny Ježíšova rodokmenu u Matouše řadí biblisté dva rodokmeny. Jedním je rodokmen z První knihy paralipomenon (viz 1Pa 2 – 3) pro obsah jmen od Abraháma po babylonské vyhnanství a druhým rodokmen ze závěru Knihy Rút (viz Rt 4,18–22) pro jména od Faresa po Davida a pro formální schéma: ‚A byl otec B‘.¹⁴⁰

3.2 Účel a struktura Ježíšova rodokmenu

Přestože se může zdát být účel sepsání rodokmenu Ježíše Krista Matoušem zcela jasný, je třeba Matoušův záměr zmínit. Četbou rodokmenu si má čtenář evangelia uvědomit, že Abrahámem (jehož život je dynamickou chůzí po cestě nadcházejících věcí) počínají dějiny Izraele, které se svými velmi různými světlými i temnými obdobími, se svými vrcholy a hloubkami nebyly neuspořádaným, bezplánovitým průběhem náhod, nýbrž byly plánovaně vedenými dějinami, na jejichž konci stojí Ježíš jako Mesiáš.¹⁴¹ On je Synem Davidovým (a Abrahámovým) a narodil se v příhodný čas dějin Izraele.¹⁴²

„Struktura rodokmenu a historie je ovšem cele určována postavou Davida, krále, jemuž byl dán příslib věčného království: ‚Tvůj dům a tvé království budou před tebou trvat navěky, tvůj trůn bude navěky upevněn‘ (2S 7,16). V jeho výstavbě vidíme třikrát čtrnáct generací, nejprve vzestupně od Abraháma k Davidovi, pak sestupně od Šalomouna k babylonskému zajetí a poté opět vzestupně až k Ježíši, v němž příslib dospívá k cíli. (...) Toto členění je ještě zřejmější, uvážíme-li, že v hebrejštině dávají písmena jména David číselnou hodnotu 14 a že tedy i z pohledu číselné symboliky charakterizuje David, jeho jméno a příslib, cestu od Abraháma po Ježíše.“¹⁴³ Podle Ratzingera lze tedy tento rodokmen, s jeho třikrát čtrnácti generacemi, chápat jako

¹³⁹ Srov. NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. s. 787.

¹⁴⁰ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 49.

¹⁴¹ Srov. LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše*. s. 18–19.; RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 9.

¹⁴² Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 50.

¹⁴³ RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 10.

pravé evangelium Krista Krále, kde celé dějiny ke Kristu vyhlížejí a jehož trůn má být navždy upevněn.¹⁴⁴

K výše zmíněné struktuře Ježíšova rodokmenu se Mrázek ve svém komentáři odkazuje na Lidiju Novakovicovou, která ve své studii uvádí: „Oněch 3 × 14 generací nevyplýnulo Matoušovi jen tak samozřejmě, ze seznamu. Je to stylizovaná výpověď, pro kterou musel několik králů ‚obětovat‘, protože se nevešli do čtrnácti. A zase naopak: od Exilu k Ježíšovi je deklarováno 14 generací, ale ať počítáme jakkoli, dojdeme k číslu 13. To vykládají někteří badatelé tak, že čtrnáctka je skrytě vyhrazena Ježíšovu Otcí.“¹⁴⁵

3.3 Rozdílnost mezi Matoušovým a Lukášovým rodokmenem

Jak již bylo uvedeno výše ve srovnání textů synoptických evangelií, zatímco Matouš klade rodokmen na samý začátek svého evangelia, Lukáš ho prezentuje až ve třetí kapitole, kdy Ježíš začíná veřejně působit. Matouš se s Lukášem navíc shodují jen v několika málo jménech v rodokmenech uvedených a vzhledem k tomu, že se neshodují ani ve jméně Josefova otce¹⁴⁶, klade si Ratzinger otázku, jak tuto skutečnost vysvětlit. Dle jeho slov „oběma evangelistům záleží nikoli na jednotlivých jménech, ale na symbolické struktuře, v níž vychází najevo Ježíšovo místo v dějinách.“¹⁴⁷

Dále Ratzinger kromě opačného pohybu, kdy Lukáš nestoupá jako Matouš od počátků k přítomnosti, nýbrž sestupuje ke ‚kořenům‘, aby došel ke skutečnosti, že na počátku lidského bytí stojí Bůh¹⁴⁸, poukazuje na to, co Matouše s Lukášem spojuje – rodokmen končí zlomem u Josefa.¹⁴⁹ Ježíš je tedy Matoušem i Lukášem umístěn do rodové linie

¹⁴⁴ Srov. RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 10.

¹⁴⁵ NOVAKOVIC, Lidija. *Messiah, the Healer of the Sick. A Study of Jesus as the Son of David in the Gospel of Matthew*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2003. s. 46–47. in: MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 17.

¹⁴⁶ K rozdílnosti u jména Josefova otce se ve svém Novém biblickém slovníku vyjadřuje s citací J. G. Machena J. D. Douglas: „Jestliže Mattan, podle Mt 1,15 Josefův dědeček, je tentýž Mattan jako dědeček v L 3,24, pak můžeme dospět pouze k jedinému závěru, že Jákob (Josefův otec v Mt) zemřel bez potomka, a tak se jeho dědicem stal syn jeho bratra Heliho (Josefův otec v L).“ MACHEN, J. Gresham. *The Virgin Birth of Christ*. New York: Harper & Brothers Publishers, 1932. s. 208. in: DOUGLAS, J. D. (ed.) a kol. *Nový biblický slovník*. s. 873.

¹⁴⁷ RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 10.

¹⁴⁸ „Enoš, Šét a Adam, který byl od Boha“ (L 3,38).

¹⁴⁹ Srov. RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 12.

spolu s Davidem a Abrahámem a oba evangelisté představují Josefa jako Ježíšova zákonného otce, i když zároveň naznačují, že Josef nebyl Ježíšovi otcem tělesným.¹⁵⁰

3.4 Čtyři ženy v rodokmenu

Ač je Matoušův rodokmen rodokmenem mužů, jsou v něm před Marií, u níž de facto rodokmen končí, jmenovány čtyři ženy: Tamar, Rachab, Rút a žena Uriášova.¹⁵¹ Nespočet autorů se zabývá důvodem výskytu právě těchto čtyř žen v rodokmenu Ježíše Krista – proč zde nebylo jmenováno několik velkých žen z dějin Izraele – třeba Sára, Rebeka, Lea nebo Ráchel?¹⁵²

Církevní otec Jeroným měl za to, že společným jmenovatelem čtyřech Matoušem uvedených žen je jejich hříšnost. Martin Luther poukazoval na skutečnost, že byly cizinkami. Někteří moderní autoři podtrhují, že zmíněné ženy počaly z ne zcela regulérního spojení s mužem.¹⁵³ Dle Mrázka jsou to svědkyně víry a všechny jsou vzorem; uvádí, že díky nim a díky jejich odvaze pokračuje příběh zaslíbení, ač jsou ve všech čtyřech případech cesty víry poněkud nekonvenční a někdy pro běžnou morálku možná až pohoršlivé.¹⁵⁴ Ctirad Václav Pospíšil předkládá návrh, podle nějž „to hlavní, nač se poukazuje, by mohlo být nepředvídatelné působení Boha, jenž dokáže přivádět svůj záměr spásy k naplnění i navzdory lidské slabosti.“¹⁵⁵

Rodokmen však především, jak uvádí Ratzinger, ženou končí – Maria je ve skutečnosti novým počátkem a celý rodokmen relativizuje. Ten totiž po všechny generace probíhal podle schématu ‚A byl otec B‘, ale nyní na jeho konci stojí něco jiného: ‚Jákos pak měl syna Josefa, muže Marie, z níž se narodil Ježíš, řečený Kristus‘ (Mt 1,16). Ratzinger vidí Marii jako nový počátek, kdy její dítě nepochází z muže, nýbrž je novým stvořením, neboť vzešlo z Ducha svatého.¹⁵⁶

¹⁵⁰ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 51.

¹⁵¹ Srov. RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 10.

¹⁵² Srov. LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše*. s. 19.

¹⁵³ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Maria: mateřská tvář Nejvyššího*. s. 45.

¹⁵⁴ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 16.

¹⁵⁵ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Maria: mateřská tvář Nejvyššího*. s. 45.

¹⁵⁶ Srov. RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 11.

3.5 Pointa rodokmenu

Čtyři, resp. pět žen v Ježíšově rodokmenu nejsou nicméně podle Mrázka tou nejkřiklavější zvláštností. Tou je podle něj skutečnost předloženého rodokmenu deklarovaného „jako Ježíšův, ale přitom vlastně není Ježíšův, protože končí Josefem, a Ježíš není Josefův syn.“¹⁵⁷ Pointa rodokmenu a následujícího příběhu o Ježíšově narození tkví tudíž zřejmě v tom, že „Josef Ježíše adoptuje do davidovského rodu, kde (na rozdíl od davidovského zaslíbení ve 2S 7,14) není Ježíš syn Davidův, který by byl přijat za syna Božího, nýbrž naopak. Je to od počátku syn Boží a Josef jej svým rozhodnutím adoptuje do davidovského rodu a do té nejlepší davidovské tradice.“¹⁵⁸

Ještě však z jednoho důvodu hraje Josefova postava zcela zásadní roli v Ježíšově rodokmenu. Jako potomek Davidův, z jehož rodu se měl podle příslibu daného Davidovi skrze proroka Nátana (srov. 2S 7) narodit Ježíš, a současně jako snoubenec Marie z Nazareta, je Josef spojnicí mezi Starým a Novým zákonem.¹⁵⁹

¹⁵⁷ MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 17.

¹⁵⁸ MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 17.

¹⁵⁹ Srov. FRANTIŠEK. *Apoštolský list Patris Corde*.

4 Role Josefa jako Mariina manžela a Ježíšova otce před zákonem

V této kapitole bude nejprve pojednáno o Josefově roli Mariina manžela. Východiskem k tomu bude pojednání o specifických manželství v judaismu, fázích jeho uzavírání, právech a povinnostech manželů s následným pojednáním o možnostech rozvodu takového manželství. V následující části této kapitoly bude do těchto teoreticko-historických struktur zasazen Josef se svou ženou Marií, jakožto konkrétní člověk žijící v konkrétním čase a na konkrétním místě, který se musel v kontextu své doby určitým způsobem rozhodovat a volit takové možnosti, které byly v souladu s danými předpisy, Boží vůlí a jeho svědomím. Ve třetí části této kapitoly bude Josef představen jako ten, kdo přijal roli Ježíšova otce před zákonem, se všemi důsledky.

Celá tato kapitola bude vycházet z událostí obsažených v druhé části první kapitoly Matoušova evangelia – tj. z veršů Mt 1,18–25. V Českém ekumenickém překladu je tato pasáž nadepsána jako „Narození Ježíše Krista.“

4.1 Manželství v judaismu

Manželství má v judaismu „určitá specifika, která jsou ovlivněna pojetím vztahu muže a ženy, sexuálního života, plození dětí apod.“¹⁶⁰ Základním příkazem se zde stává biblické místo „Plodte a množte se a naplňte zemi“ (Gn 1,28), a proto judaisté rozpoznávají ustanovení instituce manželství již v ráji. Vedle soboty je podle nich instituce manželství nejstarším Hospodinovým ustanovením, a není tedy důsledkem lidského hříchu, ale je nejstarším Božím řádem.¹⁶¹

V židovském chápání pak život v manželském svazku není jen volným manželstvím potvrzeným právním aktem, ani není život manželů nařízenými usměrňované živočišné uvolnění tužeb.¹⁶² Manželství je ve své podstatě znovu-nalezení a znovu-ustanovení jednoty, jak to vidí biblický příběh o stvoření (srov. Gn 2,18–24).¹⁶³

¹⁶⁰ NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Karolinum, 2010. s. 87.

¹⁶¹ Srov. NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 90.

¹⁶² Srov. DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009. s. 200.

¹⁶³ Srov. DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly*. 192.

4.1.1 Zasnoubení

Chápání zasnub, jak je chápe současný člověk a jak je chápali Židé v době, kdy Josef žil, je diametrálně odlišné. Dnes zasnuby vyjadřují pouhý záměr, dohodu a úmluvu dvou stran – slib, že dva lidé v budoucím čase vstoupí do manželského svazku. Konají se bez asistence úřadu a rozhodnutí k zasnoubení probíhá v zásadě beze svědků. Zasnoubení v současném chápání není navíc právním úkonem, proto se na něj nevztahuje právní působení. Je-li to zapotřebí, je možné zasnoubení bez větších obtíží odvolat (oboustranně a dokonce i jednostranně).¹⁶⁴ „Naproti tomu tradiční židovské zasnoubení, které zmiňuje lidová mluva a literatura, znamená svazek s dalekosáhlými právními důsledky.“¹⁶⁵

Židovské zasnoubení¹⁶⁶ je prvním stupněm sňatku, který je znám jako ‚ejrusin‘¹⁶⁷. Počátek tohoto období se u každého páru nacházel v momentě, kdy úvodní setkání obou rodin – ženicha i nevěsty – vyústilo v oboustrannou dohodu (obsahující také podmínky, které budou muset být splněny v případě zrušení zasnoubení), a pár byl tak zasnouben. Bránilo to nejen unáhlenému zrušení dohody nebo možným úvahám o jiných sňatcích, ale zároveň tak byl nevěstě i ženichovi poskytnut potřebný čas na přípravu. Nevěsta, která bývala zpravidla velmi mladá („věk pro zasnoubení u palestinských dívek byl obvykle 12 – 12 ½ roku“¹⁶⁸), potřebovala čas pro dozrání a musela taktéž získat výbavu. Na druhé straně ženich potřeboval čas na založení domova, na získání finanční nezávislosti a přípravu svatební hostiny. Z toho vyplývá, že období zasnoubení mohlo v praxi trvat i několik let (jestliže to bylo dohodnuto předem – obě strany totiž měly právo toto období časově vymezit). Předpokládanou dobou býval nejméně jeden rok.¹⁶⁹

Přesto byla vítaná spíše raná svatba. Za podmínek, že zprostředkování svatby bylo úspěšné, obě strany se dohodly a pár byl připraven, začalo se s přípravami na brzkou

¹⁶⁴ Srov. DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly*. s. 190.

¹⁶⁵ DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly*. s. 191.

¹⁶⁶ „Tradiční židovské zasnuby, ejrusin, které jsou vlastně ‚příslibem‘ a blíží se civilním ohláškám, se už dnes nekonají jako zvláštní oddělený obřad; jsou začleněny do vlastního sňatku. A židovský sňatek se uzavírá prostřednictvím židovských úřadů.“ DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly*. s. 192.

¹⁶⁷ Výraz je odvozen od slovního kořene ve významu zasnoubit. Srov. NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 91.

¹⁶⁸ MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 69.

¹⁶⁹ Srov. NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 91–92.; DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly*. s. 191–192.

svatbu.¹⁷⁰ Simon Philip de Vries ve své knize *Židovské obřady a symboly* upozorňuje, že příslib manželství, který by nebyl dovršen uzavřením sňatku, by vyvolal dvojznačnou, pozoruhodnou situaci: pár by byl sjednocen a zákonně spojen se všemi důsledky z toho vyplývajícími, a přece nesezdán. S poukazem na biblický citát de Vries říká: „Na to vždy lidé pohlíželi s opovržením a nelibostí. Muž, který se spojí se ženou skrze ‚ejrusin‘, a přesto ji nechá čekat na svatbu, je pokárán od autora Přísloví: ‚Dlouhým čekáním zemdlová srdce...‘ (Př 13,12). Kdo ale po ohláškách vystrojí plnohodnotnou svatbu, potvrdí tím druhou část tohoto verše: ‚Splněná touha je stromem života.‘“¹⁷¹ „Zasnoubení dalo ženichovi zákonná práva nad dívkou, která mohla být nazývána jeho ‚ženou‘ (viz Mt 1,20.24: ἡ γυνή).“¹⁷²

4.1.2 Sňatek

Ač se pojmem sňatek obvykle myslí posvěcení manželství, v případě židovského sňatku nelze toto pojetí použít. Tento termín totiž není skutečně židovský – netvoří součást židovského myšlenkového světa. Je sice skutečností, že se v průběhu svatební oslavy stále pronášejí přání a opakovaně zaznívají posvátná a žehnající slova, nicméně protože nepředstavují jádro obřadu (tedy neslouží jako prostředek uskutečnění aktu sňatku), jsou jen slavnostním doprovodem a nelze tedy židovský sňatek chápat jako posvěcení manželství.¹⁷³ „Ve skutečnosti je židovský sňatek civilně právní akt. Nic víc, protože neobsahuje nic svátostného,“¹⁷⁴ jak uvádí de Vries.

Zatímco zasnoubení ‚ejrusin‘ bylo příslibem manželství (jak bylo uvedeno výše), ‚nisu’in‘ představovalo druhou část svatební ceremonie.¹⁷⁵ Jednalo se „o tu fázi uzavření manželství, během které se uskutečnilo faktické uvedení nevěsty do domu jejího manžela, a tedy i do jejího domu.“¹⁷⁶ Nisu’in platilo jako trvalé potvrzení a symbol společného života.¹⁷⁷

¹⁷⁰ Srov. DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly*. s. 196.

¹⁷¹ DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly*. s. 196.

¹⁷² MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 69.

¹⁷³ Srov. DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly*. s. 201–202.

¹⁷⁴ DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly*. s. 202.

¹⁷⁵ Dnes však již všechny fáze uzavření manželství probíhají zpravidla v jeden okamžik, a to v přítomnosti příslušné instituce. Srov. DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly*. s. 203.

¹⁷⁶ NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 107.

¹⁷⁷ Srov. DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly*. s. 208.

Před samotným sňatkem však ještě muž musel dle židovského práva předat ženě (a jejímu otci) psanou svatební smlouvu sepsanou v aramejštině či hebrejštině obsahující jeho závazky jako manžela a ty, jež se na něho vztahují po smrti nebo v případě rozvodu.¹⁷⁸ Tato smlouva nese název ‚ktuba‘.¹⁷⁹ Přesná datace první ‚ktuby‘ není známá, nicméně předsvatební dohody byly ve starověkém Izraeli běžné. „Nejstarší známá smlouva se datuje do roku 440 př. Kr. a obsahuje dohodu mezi ženichem a jeho budoucím tchánem.“¹⁸⁰

4.1.3 Práva a povinnosti manželů

Mezi práva a povinnosti mezi manžely nepatří pouze ty předpisy, které upravují jejich intimní sexuální život, jak by se mohlo zdát. Mimo ně Bible manželovi dále ukládá povinnost poskytovat své manželce stravu a ošacení (srov. Ex 21,10). Jak říká Hayim Halevy Donin ve své knize *To Be a Jew*: Toto pravidlo učí, že je manželovou zodpovědností uspokojovat fyzické potřeby své ženy manželky.¹⁸¹ „Muž musí také svoji ženu ctít (k čemuž se zavazuje v ‚ktubě‘) a finančně zaopatřovat.“¹⁸²

Z ostatních předpisů, které harmonizují vztah mezi manžely, lze uvést doporučení naučit se trpělivě a pozorně naslouchat přáním a nárokům manželky, aby manželova odpověď byla uvážená a přiměřená, nikoli ukvapená a neuvážená.¹⁸³

4.1.4 Rozvod

I když Tóra povoluje rozvod, nesmí být nikdy proveden svévolně nebo ukvapeně, ale pouze tehdy, když neexistují žádné naděje na uzdravení porušení a spory a hořkost nadále převládají.¹⁸⁴ Manželství uzavřené podle Mojžíšova zákona a Izraele nemůže být navíc rozvedeno jinak než opět podle Mojžíšova zákona a Izraele. Samotný průběh

¹⁷⁸ Srov. NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 113.; HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 55.

¹⁷⁹ Výraz vychází z hebrejškého kořene znamenající psát. Srov. NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 113.

¹⁸⁰ NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 113.

¹⁸¹ Srov. DONIN, Hayim H. *To be a Jew: a guide to Jewish observance in contemporary life*. New York: Basic Books, 1991. s. 133.

¹⁸² NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 121.

¹⁸³ Srov. DONIN, Hayim H. *To be a Jew: a guide to Jewish observance in contemporary life*. s. 134–135.

¹⁸⁴ Srov. DONIN, Hayim H. *To be a Jew: a guide to Jewish observance in contemporary life*. s. 136.

rozvodu je založený na biblickém ustanovení Dt 24,1–4¹⁸⁵, z čehož vyplývají tři základní stupně pro uskutečnění rozvodu: 1. musí být napsán dokument, 2. manžel musí předat tento rozvodový list manželce a 3. manželka musí opustit manželův dům.¹⁸⁶ „Pouze ve dvou případech znemožňuje biblické právo muži rozvod: 1. křivé obvinění, že dívka, s níž se oženil, nebyla panna; 2. pokud znásilnil nezasnoubenou pannu, má povinnost se s ní oženit a nesmí se s ní rozvést.“¹⁸⁷

„Biblické právo rozvodu vyplývá z biblického pojetí manželství. Manželství je uzavřeno, když si muž bere ženu a žena souhlasí být vzata. V případě zrušení manželství se muž musí vzdát toho, co si předtím vzal. Teoreticky souhlas druhé strany není vyžadován (...) Žena nemůže iniciovat rozvod, neboť ona si nevzala manžela a v důsledku toho se ho nemůže vzdát. Toto ustanovení je platné, nicméně biblické právo vytvořilo ve skutečnosti situaci, v níž má manžel všechny výhody a žena žádné. Manžel se tak může se svou ženou rozvést proti její vůli a zároveň může neoblomně odmítat se s ženou rozvést, přestože je nešťastná.“¹⁸⁸

4.2 Manželství Josefa a Marie

Do příběhu uzavírání manželského svazku mezi Josefem a Marií uvádí Matouš čtenáře v momentě, kdy je již Maria Josefovi zasnoubena (srov. Mt 1,18). S odkazem na to, o čem bylo pojednáno výše, je nutné si uvědomit, že zprostředkování svatby bylo úspěšné, obě rodiny se dohodly a začala příprava na chvíli, kdy bude Maria uvedena do Josefova domu. Z Matoušova podání sice není bohužel možné vyčíst, kdy zasnoubení (,ejrusin‘) proběhlo a jaká doba (byla-li stanovena) ještě k onomu finálnímu kroku uvedení nevěsty do ženichova domu (,nisu'in‘) zbývala, nicméně byl to onen čas,

¹⁸⁵ „Když si muž vezme ženu a ožení se s ní, ona však u něho nenalezne přízeň, neboť na ní shledal něco odporného, napíše jí rozlukový list, dá jí ho do rukou a vykáže ji ze svého domu. Ona vyjde z jeho domu, odejde a vdá se za jiného muže. Ale ten druhý muž k ní také pojme nenávisť, napíše jí rozlukový list, dá jí ho do rukou a vykáže ji ze svého domu. Anebo ten druhý muž, který si ji vzal za ženu, zemře. Tu její první manžel, který ji vykázal, si ji znovu za ženu vzít nemůže, když byla poskvrněna, neboť by to před Hospodinem byla ohavnost. Neuválíš hřích na zemi, kterou ti Hospodin, tvůj Bůh, dává do dědictví“ (Dt 24,1–14).

¹⁸⁶ Srov. NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 124–125.

¹⁸⁷ NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 124.

¹⁸⁸ NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 127.

kdy měl Josef příhodnou dobu na přípravu obydlí, získání finanční nezávislosti a přípravu svatební hostiny.

Matouš ale upozorňuje, že dříve než nastalo uvedení Marie do Josefova domu: „Shledalo se, že počala z Ducha svatého“ (Mt 1,18). V tomto momentě však Josef ještě netuší, že dítě bylo počato mocí Ducha svatého. Pouze ví, že je Maria těhotná a on není otcem, z čehož pro něj vyplývá, že Maria počala dítě v době jejich času zasnoubení s jiným mužem.

4.2.1 Nabízející se řešení podivuhodného Mariina mateřství

V této nepříjemné situaci se Josefovi otevíraly v zásadě dvě možnosti, jak se zachovat a jak postupovat. Mohl zahájit rozvod jejich manželství, tedy zrušit manželskou smlouvu vzniklou při zasnoubení (viz výše), ale mohl také využít možnosti uvedené v Dt 22,23–27¹⁸⁹, kde se hovoří o případu zasnoubené panny, která se s cizím mužem dopustila cizoložství, a to ve městě či na poli.¹⁹⁰ V případě cizoložství ve městě jsou potrestány smrtí obě strany (muž i žena), v případě cizoložství na poli pouze muž.¹⁹¹ „Příčinou tohoto rozlišování je ženina možnost křičet a zabránit tak znásilnění; ve městě by ji bylo slyšet, na poli ne.“¹⁹² A pokud by ve městě nekřičela, znamenalo by to, že jí to bylo po vůli.

Avšak Josef, jak uvádí Matouš v následujícím verši, nevolí možnost, která by pro Marii znamenala ostudný proces a její vydání veřejnému soudu směřující k jejímu ukamenování (srov. Dt 22,24). Josef nepojme ani úmysl veřejného rozvodu, který vyžadoval podpis dvou svědků,¹⁹³ nýbrž „se rozhodl propustit ji potají“ (Mt 1,19).

¹⁸⁹ „Když dívku, pannu zasnoubenou muži, najde nějaký muž v městě a bude s ní ležet, vyvedete oba dva k bráně toho města, ukamenujete je a zemřou: dívka proto, že v městě nekřičela, a muž proto, že ponižil ženu svého bližního. Tak odstraníš zlo ze svého středu. Jestliže nalezne muž zasnoubenou dívku na poli a zmocní se jí a bude s ní ležet, zemře jenom ten muž, který s ní ležel. Dívce neuděláš nic. Dívka se nedopustila hříchu hodného smrti. Je to podobný případ, jako když někdo povstane proti svému bližnímu a zabije ho. Vždyť ji našel na poli, zasnoubená dívka křičela, ale nebyl tu nikdo, kdo by ji zachránil“ (Dt 22,23–27).

¹⁹⁰ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. s. 69.; HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 56.

¹⁹¹ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 56.

¹⁹² HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 56.

¹⁹³ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 56.

Volí tedy méně veřejnou proceduru rozvodu: „Jestliže Maria uzná, že je nečistá, propadne její svatební smlouva a odejde.“¹⁹⁴ Důvod takového Josefova úmyslu vidí Matouš v jeho vlastnosti, kterou označuje jako spravedlnost.

Označení Josefa výrazem ‚spravedlivý‘ (řecky δίκαιος) sahá dle Ratzingera daleko za rozhodnutí dané chvíle, podává celkový obraz Josefovy osoby a řadí ji mezi velké postavy Starého zákona (počínaje spravedlivým Abrahámem – srov. Ř 4,1–25). Ratzinger dále uvádí, že klasický obraz ‚spravedlivého‘ poskytuje první žalm, který může být dle jeho slov chápán jako duchovní portrét svatého Josefa, neboť spravedlivý je podle tohoto žalmu ten člověk, který žije v živém doteku s Božím slovem a oblíbil si Hospodinův zákon (srov. Ž 1,2).¹⁹⁵ Ratzingerova slova potvrzuje ve svém komentáři i Harrington, když říká: „Řecký výraz δίκαιος je nejlépe vykládat v tom smyslu, že Josef zachovával Zákon.“¹⁹⁶

Spravedlivý Josef tedy nechce vystavit Marii veřejné hanbě a chce její dobro i ve chvíli velkého zklamání.¹⁹⁷ Jeho spravedlnost se tak rovná milosrdenství, když chce záležitost řešit jednoznačně a přesto ohleduplně.¹⁹⁸

4.2.2 První Josefův sen

Do Josefova rozhodnutí propustit Marii potají vstupuje anděl Páně, když ve snu Josefovi říká: „Josefe, synu Davidův, neboj se přijmout Marii, svou manželku; neboť co v ní bylo počato, je z Ducha svatého. Porodí syna a dáš mu jméno Ježíš; neboť on vysvobodí svůj lid z jeho hříchů“ (Mt 1,20–21). Tím se skutečnosti dávají do pohybu novou a nečekanou cestou. Objevuje se řešení, které předtím Josef ani Maria neviděli.¹⁹⁹

Andělova výzva Josefovi k přijetí Marie za manželku směřuje k jasnému cíli. Josef, který je nositelem tradice (viz rodokmen uvedený v Mt 1,1–17), má totiž přijetím Marie

¹⁹⁴ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 53.

¹⁹⁵ Srov. RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 30.

¹⁹⁶ HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 53.

¹⁹⁷ Srov. RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 31.

¹⁹⁸ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 18.

¹⁹⁹ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 18.

do této tradice přijmout i její dítě a vyjádřit to tak, že dá dítěti jméno Ježíš. Josefova role v této pasáži tudíž není nijak doplňková, jak bývá vnímána.²⁰⁰

Toto ‚zvěstování‘ Josefovi ve snu, které má dle papeže Jana Pavla II. jistou podobnost s Lukášovým podáním o zvěstování Panně Marii andělem Gabrielem (neboť zde ‚boží zvěstovatel uvádí Josefa do tajemství Mariina mateřství‘²⁰¹) otevírá Josefovi oči, aby svou situaci nahlédl odlišným způsobem. Realizovat andělova slova ze snu a přijmout jejich řešení však musí Josef sám.²⁰²

Sny byly v biblických dobách jedním ze způsobů předávání Božího poselství. Zatímco dnes jsou považovány za klíč vlastní minulosti a přítomnosti, lidé starověku v nich viděli průvodce do budoucnosti.²⁰³ ‚Okolnost, že právě Josef má sny, je navíc Matoušovou hříčkou (...) Právě tak už ve starozákonní Genezi byl také Josef ten, kdo především má a vykládá sny. Tento sen ovšem není tak symbolický jako sny starozákonního Josefa.‘²⁰⁴ Na rozdíl od starozákonních – alegorických snů jsou totiž všechny novozákonní sny ‚omezeny na přímé božské pokyny k určitému jednání, takže k nim není třeba žádného vykladače.‘²⁰⁵

4.2.3 Josefova poslušnost víry

Po andělových slovech k Josefovi a prvním reflexním citátu²⁰⁶, díky němuž umožňuje Matouš čtenáři promýšlet starozákonní proroky ve světle Josefových událostí znovu a nově,²⁰⁷ přichází v tomto příběhu zlom. Josef se probouzí ze spánku a činí to, co mu přikázal anděl Páně – přijímá Marii k sobě (srov. Mt 1,24). Tím se zde ukazuje jako spravedlivý (tak jak byl již označen dříve – viz Mt 1,19), neboť ‚jeho vnitřní bdělost pro Boha, která mu dovoluje přijmout poselství a porozumět mu, ústí zcela přirozeně

²⁰⁰ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 19.

²⁰¹ JAN PAVEL II. *Apoštolská adhortace Redemptoris Custos*. čl. 3.

²⁰² Srov. MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 18.

²⁰³ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 56.

²⁰⁴ MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 18.

²⁰⁵ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. s. 686.

²⁰⁶ O nich bylo pojednáno výše – v kapitole hovořící o jazykové a literární analýze prvních dvou kapitol Matoušova evangelia.

²⁰⁷ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 21.

v poslušnost. Jestliže předtím rozvažoval o svých vlastních možnostech, teď ví, jak má konat správně.“²⁰⁸

Matouš je zde velice stručný a literárně střízlivý. Pouze jedním veršem²⁰⁹ konstatuje, že dal Josef přednost Božímu snu před lidskými konvencemi.²¹⁰ Tato strohost zároveň vyjadřuje skutečnost, že „Josef přijímá Marii, aniž by si kladl jakékoli podmínky.“²¹¹ Tímto činem, kdy Josef přijímá svou manželku k sobě (srov. Mt 1,24), tzn. dochází k přestěhování nevěsty do domu manžela, fakticky uzavírá s Marií manželství. Finální krok ‚nisu’in‘ tak korunuje jejich, už před nějakou dobou uzavřené, zasnuby ‚ejrusin‘.²¹²

Za Josefovým rozhodnutím přijmout Marii k sobě vidí papež František ušlechtilost Josefova srdce, které mu umožnilo, aby všechno, co se naučil ze Zákona, podřídil lásce. Ukázal, že se jako uctivý muž, který měl díky Hospodinovu andělu všechny informace, rozhodl pro Mariino dobré jméno, pro její důstojnost a život. Ve svých pochybnostech, jak si počínat, mu Bůh osvětlením jeho úsudku pomohl se rozhodnout.²¹³

Tuto událost proto Josef přijal, přebíral za ni zodpovědnost a smířil se se svým životním údělem. Přesto však nesmí být nazírán jako muž pasivní rezignace. Jeho nasazení totiž bylo odvážné a rozhodné.²¹⁴ Odhodlal se zůstat ve skrytosti, aby nebyl překážkou Božímu plánu, který se uskutečňuje v Marii, a proto ji vzal k sobě a respektoval její výlučné přináležení Bohu.²¹⁵

Podle papeže Jana Pavla II. se zde Josefova víra setkává s vírou Mariinou, neboť jestliže po zvěstování řekla o Marii Alžběta: „Blahoslavená, která uvěřila, že se splní to, co jí bylo řečeno od Pána“ (Lk 1,45), „bylo by možné jistým způsobem toto blahoslavenství vztáhnout i na Josefa, poněvadž odpověděl kladně na Boží slovo, předané mu v onom rozhodujícím okamžiku.“²¹⁶ Josef sice neodpověděl na slova

²⁰⁸ RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 34.

²⁰⁹ „Když se Josef probudil ze spánku, učinil, jak mu přikázal anděl Hospodinův, a přijal svou manželku k sobě“ (Mt 1,24).

²¹⁰ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 21.

²¹¹ FRANTIŠEK. *Apoštolský list Patris Corde*.

²¹² Srov. NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 89.

²¹³ Srov. FRANTIŠEK. *Promluva při beatifikační liturgii, Kolumbie* (8. září 2017) AAS 109 (2017).

²¹⁴ Srov. FRANTIŠEK. *Apoštolský list Patris Corde*.

²¹⁵ Srov. JAN PAVEL II. *Apoštolská adhortace Redemptoris Custos*. čl. 20.

²¹⁶ JAN PAVEL II. *Apoštolská adhortace Redemptoris Custos*. čl. 4.

zvěstování svými slovy tak, jako to udělala Maria, ale jeho odpověď vyjádřená jeho rozhodným činem (přijal svou manželku k sobě), byla stejně kladná, jako ta Mariina. To nazývá Jan Pavel II. poslušností víry.²¹⁷

4.3 Josefova role otce před zákonem

Poměrně stručný dvacátý pátý verš skýtá nečekaně mnoho informací. Matouš v něm zmiňuje podobu manželského vztahu mezi Josefem a Marií (do okamžiku Ježíšova narození), ale také v něm informuje o roli Josefa jakožto Ježíšova otce.

4.3.1 Mariino panenství

K manželskému soužití Josefa a Marie neříká Matouš více, než je napsáno v posledním verši jeho první kapitoly: „Ale nežili spolu, dokud neprodila syna...“ (Mt 1,25). Mrázek ve svém komentáři říká, že „na základě této stručné věty by bylo možné se domnívat, že potom už spolu žili (a zplodili spolu Ježíšovy bratry a sestry), avšak není to výslovně řečeno – právě tak jako není výslovně řečen opak. Spojka ἕως (dokud) nemusí v řečtině nutně znamenat ‚potom už ano‘. Matouš zde zůstává soustředěn na genezi Ježíšova příběhu a Marii přenechává dalšímu dogmatickému vývoji, aniž by jej nějak zásadně předznamenával tím nebo oním směrem.“²¹⁸

Podobně toto místo komentuje Jeruzalémská bible: „Text se nevyslovuje o tom, co se stalo později, a sám o sobě nepotvrzuje nic o ustavičném Mariině panenství, ale ostatní obsah evangelia, stejně jako církevní tradice, je předpokládají.“²¹⁹ Matouš tedy zdůrazňuje Mariin panenský stav při početí Ježíše, ale text již následně její neustálé panenství nepotvrzuje ani nepopírá – není zde žádný náznak toho, co se událo po Ježíšově početí a jeho narození.²²⁰

²¹⁷ Srov. JAN PAVEL II. *Apoštolská adhortace Redemptoris Custos*. čl. 4.

²¹⁸ MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 21.

²¹⁹ *Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*. s. 1702.

²²⁰ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 55.

4.3.2 Ježíšovo narození

Nejdůležitější událostí židovské rodiny je narození dítěte. Je chápáno nejen jako naplnění biblického příkazu: „Plod'te a množte se a naplňte zemi“ (Gn 1,28), ale také jako zvláštní Boží požehnání.²²¹

Matouš ve verši 1,25 neříká výslovně ‚Ježíš se narodil‘, jako to říká ve svém evangeliu Lukáš²²², přesto je i z Matoušova podání nepochybné, že k Ježíšově narození došlo. Z časového určení v první polovině verše: „Nežili spolu dokud neporodila syna“ (Mt 1,25), lze vyvodit, že Maria posléze syna skutečně porodila,²²³ a druhé potvrzení se pak nachází v druhé polovině verše, která informuje o tom, že Josef dává²²⁴ novorozenému dítěti jméno Ježíš.

Osobou, která v Bibli dítě pojmenovává, byli většinou otec či matka, kteří svého potomka pojmenovávali hned po narození (kupř. Abrahám pojmenovává svého syna Izmaela – viz Gn 16,15; David pojmenovává svého syna Šalomouna – viz 2S 12,24; Lea pojmenovává svého syna Rúbena – viz Gn 29,32).²²⁵ Bible uvádí ale i případy, kdy „narozenému dítěti dává jméno jiná osoba než biologický rodič. Příkladem je Ráchel, která pojmenovává syna své služky, který se považuje za jejího vlastního, neboť byl zplozen na její popud s jejím mužem (viz Gn 30,36.38).“²²⁶

Všechny uvedené příklady pojmenování potomka hned po narození jsou nicméně z doby dějin patriarchů zaznamenané v Gn 12 – 50. V pozdější době však bývá jméno potomkům dáváno s časovým odstupem od narození: „V případě chlapců dochází k jejich pojmenování v průběhu obřízky.“²²⁷ Tento zvyk je zachycen v Novém zákoně, konkrétně u Lukáše: „Osmého dne se sešli k obřízce dítěte a chtěli mu dát po jeho otci jméno

²²¹ Srov. NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 15–16.

²²² „I porodila svého prvorozeného syna, zavinula jej do plenek a položila do jeslí...“ (L 2,7).

²²³ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. s. 21.

²²⁴ Z řeckého výrazu ἐκάλεσεν není zřejmé, zda tím, kdo dal Ježíšovi jméno, je ona – Maria, nebo on – Josef. Nicméně ve světle verše Mt 1,21, kdy anděl Páně dává Josefovi pokyn, aby dítě po jeho narození pojmenoval Ježíš, není pochyb o tom, že ve verši Mt 1,25 je Josef tím, kdo narozenému dítěti dává jméno. Srov. BROWN, Raymond E. *The Birth of the Messiah*. s. 132.; HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 55.

²²⁵ Srov. NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 26.

²²⁶ NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 26.

²²⁷ NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 29.

Zachariáš“ (L 1,59); a u stejného evangelisty ještě zde: „Když uplynulo osm dní a nastal čas k jeho obřízce, dali mu jméno Ježíš, které dostal od anděla dříve, než jej matka počala“ (L 2,21).²²⁸

Přestože Matouš ve svém evangeliu nikde neuvádí jedinou informaci o Ježíšově obřízce explicitně, z výše uvedeného je možno dovodit, že ji Matouš považoval za čtenářům předanou ve slovech: „Dal mu jméno Ježíš“ (Mt 1,25). Uvádí-li totiž Matouš, že dal Josef dítěti jméno (srov. Mt 1,25) a zároveň jeden verš před tím uvádí, že Josef přijal svou manželku k sobě (srov. Mt 1,24) – tedy manželský svazek byl plně uzavřen, má čtenář chápat, že Josef na sebe vědomě přijal roli Ježíšova otce před zákonem, která v jeho době obnášela mj. i obřezání vlastního syna.

4.3.3 Práva a povinnosti Josefa vůči Ježíšovi

Pojmenování dítěte spolu s obřízkou (viz výše) bylo pro Josefa prvním právem a povinností, které jako otec vykonal. Vykonání Ježíšovy obřízky Josefem lze předpokládat i z předpisu stanovujícím: „Pokud je otec schopen provést obřízku, není mu dovoleno pověřit tímto úkolem někoho jiného.“²²⁹

Následnou povinností, kterou Josefovi jakožto otci zákon ukládal, byl obřad ‚pidjon ha-ben‘, neboli obřad vykoupení prvorozeného syna. O tomto obřadu již bylo krátce pojednáno výše v kapitole 2 *Synoptické srovnání evangelijních textů hovořících o Josefovi* v podkapitole 2.4 *Simeon a Anna*, neboť Matouš ve svém evangeliu nepodává o této Josefově zákonné povinnosti vůči svému synovi žádnou zprávu, a jediným záznamem o této události tak zůstává Lukášovo svědectví.

Přijetím role otce Josef dále přijal základní povinnost poskytovat dítěti láskyplnou péči, po které děti touží, a fyzickou pozornost, kterou děti potřebují. Musel si být vědom, že má povinnost Ježíšovi poskytovat morální vedení, které by měl jeho syn jako dítě mít. To vše pramení z poslání rodiče, pro nějž není důležitější role, než výchova dítěte k zodpovědné dospělosti.²³⁰

Josefovi taktéž náležela povinnost Ježíše vzdělávat ve znalosti Tóry, neboť jak píše Joachim Gnilka: „Celá výchova byla v rukou otce.“²³¹ Vyučování synů ve znalostech

²²⁸ Srov. NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 29.

²²⁹ NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. s. 37.

²³⁰ Srov. DONIN, Hayim H. *To be a Jew: a guide to Jewish observance in contemporary life*. s. 271.

²³¹ GNILKA, Joachim. *Ježíš Nazaretský – poselství a historie*. s. 66.

Tóry je naplněním biblického předpisu: „Budete jim vyučovat své syny a rozmlouvat o nich, ať budeš sedět doma nebo půjdeš cestou, ať budeš uléhat nebo vstávat“ (Dt 11,19), a žádný rodič by se neměl spokojit s povrchní výukou, ale měl by vyvinout maximální úsilí, aby svým dětem zajistil kvalitní židovské vzdělání.²³²

Jako každý rodič byl však i Josef povinen vychovávat Ježíše v dodržování Zákona s ohledem na Ježíšův věk a schopnosti, jak upozorňuje Hayim Donin na slova v Knize přísloví, aby bylo dítěti dáno poučení podle jeho vloh (srov. Př 22,6). Ježíšovi tak jistě byla od jeho útlého věku (stejně jako ostatním židovským dětem – od chvíle, kdy začínají mluvit a nabývají rozumu) předávána znalost krátkých veršů jako kupř.: „Slyš, Izraeli, Hospodin je náš Bůh, Hospodin jediný“ (Dt 6,4), zběhlost v požehnáních nad chlebem nebo odpověď ‚Amen‘.²³³

Neoddělitelnou součástí výchovy a vzdělávání dětí bylo také předávání znalostí ze sekulárních oblastí a znalostí potřebných k získávání živobytí.²³⁴ Je tedy jisté, že Josef, který byl tesařem, vyučil Ježíše ve stejném řemesle. Tato jistota plyne také ze synoptického srovnání s Lukášovým a Markovým evangeliem: zatímco Matouš ve srovnávané paralele uvádí: „Což to není syn tesaře?“ (Mt 13,55) a Lukáš: „Což to není syn Josefův?“ (L 4,22), Marek uvádí „Což to není ten tesař...?“ (Mk 6,3).²³⁵

²³² Srov. DONIN, Hayim H. *To be a Jew: a guide to Jewish observance in contemporary life*. s. 131.

²³³ Srov. DONIN, Hayim H. *To be a Jew: a guide to Jewish observance in contemporary life*. s. 130.

²³⁴ Srov. DONIN, Hayim H. *To be a Jew: a guide to Jewish observance in contemporary life*. s. 130.

²³⁵ Podrobnější pojednání o synoptickém srovnání této části evangelií je uvedeno výše: Kapitola 2 *Synoptické srovnání evangelijních textů hovořících o Josefovi*; podkapitola 2.7 *Kázání v Nazaretě*.

5 Josef Ježíšovým ochráncem při útěku do Egypta

Druhá kapitola Matoušova evangelia bývá členěna na dvě části: Klanění mudrců (Mt 2,1–12) a Útěk do Egypta (Mt 2,13–23). Jiné členění dělí druhou kapitolu na čtyři části: Příchod mudrců (Mt 2,1–12), Útěk do Egypta (Mt 2,13–15), Povraždění nevinňátek (Mt 2,16–18) a Návrat z Egypta (viz Mt 2,19–23). Členění podle míst, kde se odehrává příslušný děj nabízí toto rozvržení: Jeruzalém (Mt 2,1–6), Betlém (Mt 2,7–12), Egypt (Mt 2,13–15), Betlém a Ráma (Mt 2,16–18) a Egypt a Nazaret (2,19–23).²³⁶

Z hlediska Josefovy postavy však musí být na druhou Matoušovu kapitolu nahlíženo ještě jinak. Josef je totiž jmenovitě zmíněn až ve třináctém verši²³⁷, a to může vyvolávat dojem, že je první polovina této kapitoly (Mt 2,1–12 – Českým ekumenickým překladem část nazvaná *Klanění mudrců*) vůči Josefovi inertní. Nicméně skutečnost, že Matouš ve verších 1–12 Josefa explicitně nejmenuje, neznamená, že je Josef v příběhu nepřítomen nebo že zde jeho postava nehraje podstatnou roli. Po celý čas příběhu druhé kapitoly Matoušova evangelia stojí Josef v opozici vůči Herodovi, který si přeje zahubit mudrci ohlášeného krále Židů, a Josef ho před Herodem chrání.

Tato kapitola diplomové práce pojedná o druhé kapitole Matoušova evangelia ve třech celcích z hlediska Josefovy postavy: *Josef v příběhu skrytý*, *Josef aktivně jednající* a *Josef otcem důvěry*. Josef zde bude zasazen do událostí, kdy mudrci z Východu přicházejí hledat narozeného krále Židů, po jeho nalezení mu obětují dary a Herodes v obavě o svůj trůn podniká krvavé kroky, aby svého ‚soka‘ zahubil. Dále zde bude popsána typologie Mojžíš-Ježíš, která zároveň objasňuje souvislosti s útekem Josefa a jeho rodiny před Herodem do Egypta. Před samým závěrem této kapitoly, kde bude o Josefovi pojednáno jako o muži jednajícím v důvěře v Boží vedení, budou vyloženy souvislosti Josefova třetího a čtvrtého snu.

²³⁶ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 65.

²³⁷ „Když odešli, hle, anděl Hospodinův se ukázal Josefovi ve snu...“ (Mt 2,13).

5.1 Josef v příběhu skrytý

5.1.1 Setkání mudrců s Herodem

Roku 7 př. Kr. nechal Herodes ve strachu o svůj trůn popravit své královské syny, tři sta vojáků a všechny možné udavače.²³⁸ Téhož roku dal také zatknout a popravit šest tisíc farizeů, protože odmítali přísahat věrnost císaři.²³⁹ V této napjaté situaci, kdy se každý bál mluvit nahlas, „přišli do Jeruzaléma mudrci z Východu a položili králi bez nejmenšího tušení otázku: ‚Kde je ten právě narozený král Židů?‘ (Mt 2,2).“²⁴⁰ „Když to uslyšel Herodes, znepokojil se a s ním celý Jeruzalém“ (Mt 2,3).

Herodes v tomto znepokojení svolává všechny velekněze a zákoníky lidu a žádá je o radu. Svolává je, ač z nich on sám (jak bylo uvedeno výše v podkapitole 1.4.3 *Jednající osoby*) udělal svým rozhodnutím pouhé kultovní úředníky závislé na jeho vůli. Nyní je však jakožto profesionální badatele v oblasti zákona potřebuje, protože on bez znalosti zákona chce jejich znalosti využít ke sdělení, kde se má Mesiáš narodit (srov. Mt 2,4). Mudrce pak Herodes vysílá pátrat po narozeném dítěti s příkazem k návratu nazpět do Jeruzaléma s oznámením o jeho nalezení, aby se i on mohl jít narozenému králi Židů poklonit (srov. Mt 2,4–8).

V Matoušem použitým řeckém slovu προσκυνέω (označující úkon pokoření se před velmi vznešenou či vysoce postavenou osobou) vidí Harrington hlavní motiv této pasáže. Toto slovo se zde totiž objevuje třikrát: Mt 2,2.8.11²⁴¹. Avšak na rozdíl od mudrců, jejichž úmysly byly čisté, projevil Herodes touhu poklonit se dítěti s pokoutným záměrem, jenž je posléze ve verši Mt 2,16²⁴² odhalen.²⁴³

²³⁸ Ant. XVI., 392. in: KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*. s. 70.

²³⁹ Srov. Ant. XVII., 32. in: KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*. s. 70.

²⁴⁰ KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*. s. 70.

²⁴¹ „Kde je ten právě narozený král Židů? Viděli jsme na východě jeho hvězdu a přišli jsme se mu poklonit. (...) Jděte a pátrejte důkladně po tom dítěti; a jakmile je naleznete, oznamte mi, abych se mu i já šel poklonit. (...) Vešli do domu a uviděli dítě s Marií, jeho matkou; padli na zem, klaněli se mu a obětovali mu přinesené dary – zlato, kadidlo a myrhu“ (Mt 2,2.8.11).

²⁴² „Když Herodes poznal, že ho mudrci oklamali, rozlítil se a dal povraždit všechny chlapce v Betlémě a v celém okolí ve stáří do dvou let, podle času, který vyzvěděl od mudrců“ (Mt 2,16).

²⁴³ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 62.

5.1.2 Mudrci obětují narozenému dítěti dary

U jedenáctého verše: „Vešli do domu a uviděli dítě s Marií, jeho matkou; padli na zem, klaněli se mu a obětovali mu přinesené dary – zlato, kadidlo a myrhu“ (Mt 2,11), se komentáře²⁴⁴ zpravidla zabývají samotnými mudrci či jejich dary, kdy dávají do souvislostí počet tří jmenovaných darů s tradičním pojetím tří králů, popř. vztahují jednotlivé dary k jejich pozdějším výskytům v Novém zákoně.

Tento verš je ovšem důležitý i z Josefova hlediska. Jak píše Ratzinger: „Na této větě je nápadné, že tam chybí svatý Josef, z jehož perspektivy Matouš příběh Ježíšova dětství psal. Při klanění Ježíškovi se u něho setkáváme jen ‚s jeho matkou Marií‘.“²⁴⁵ Dále pak Ratzinger říká, že zcela přesvědčivé vysvětlení, proč Matouš Josefa v tomto verši nejmenuje, nenašel. A dodává, že sice existují jedno či dvě místa ve Starém zákoně, kde je patrný obzvláštní význam královny matky²⁴⁶, nicméně to pro vysvětlení tohoto novozákonního místa není dostatečné. Svou otázku po absenci jména Josefa při klanění mudrců uzavírá proto domněnkou, že zde Matouš připomíná narození z Panny a označuje Ježíše jako Syna Božího.²⁴⁷ A tudíž musel Josef (pouhý Ježíšův otec před zákonem) ustoupit do pozadí. Navzdory absenci Josefova jména v tomto verši není ale pochyb, že byl Josef „svědkem klanění mudrců od Východu.“²⁴⁸

Není ani zapotřebí pod vlivem lidové tradice číst paralelní Lukášův verš o položení Ježíše do jeslí²⁴⁹ ve smyslu bydlení v jeskyni či stáji. Matoušovým výrazem ἡ οὐκία (dům)²⁵⁰: „Vešli do domu...“ (Mt 2,11) může být podle Harringtona pravděpodobně míněna „ta část domu, která byla vyhrazena pro zvířata, a v níž v naléhavém případě mohli být ubytováni hosté.“²⁵¹ Není proto třeba vidět v této rozdílnosti u Lukáše a Matouše zjevný protiklad. Oba měli zřejmě na mysli Marii, Ježíše i Josefa v domě.²⁵²

²⁴⁴ Kupř. MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*.

²⁴⁵ RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 73.

²⁴⁶ Kupř. Jr 13,18.

²⁴⁷ Srov. RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 73–74.

²⁴⁸ JAN PAVEL II. *Apoštolská adhortace Redemptoris Custos*. čl. 10.

²⁴⁹ „I porodila svého prvorozeného syna, zavinula jej do plenek a položila do jeslí, protože se pro ně nenašlo místo pod střechou“ (L 2,7).

²⁵⁰ TICHÝ, Ladislav. *Slovník novozákonní řečtiny*.

²⁵¹ HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 63.

²⁵² Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 63.

5.2 Josef aktivně jednající

5.2.1 Josefův druhý sen – útěk do Egypta

Třináctým veršem druhé kapitoly Matoušova evangelia končí příběh mudrců a do centra děje vstupuje Josef – aktivně, přesto však nejednající z vlastního popudu, nýbrž dle pokynů, které přijímá od Hospodinova anděla.²⁵³ Anděl Hospodinův k Josefovi přichází ve snu (z celkového počtu čtyř Josefových snů ve druhém) a přikazuje mu: „Vstaň, vezmi dítě i jeho matku, uprečni do Egypta a buď tam, dokud ti neřeknu; neboť Herodes bude hledat dítě, aby je zahubil“ (Mt 2,13). Josef neváhá a podřizuje se, neklade si otázky o těžkostech, ve kterých se ocitl, vstává, bere v noci dítě i jeho matku, odchází do Egypta a je tam až do smrti Herodovy. (srov. Mt 2,14–15).²⁵⁴

Místo pobytu v Egyptě evangelium neuvádí. Kroll ale poukazuje na skutečnost, že Egypt byl pro Židy odedávna útočištěm. Již pro počátek 5. století př. Kr. je v Syéné, což je starý název pro Asuán, písemně doložena židovská kolonie a v městě Héliopolis byla židovská kolonie se synagogami, školami a se vším, co mělo z ciziny udělat domov.²⁵⁵ Od roku 30 př. Kr. se sice dostal Egypt pod římskou nadvládu, nespadal však pod Herodovu pravomoc.²⁵⁶ V Ježíšově době pak žil v Egyptě asi jeden milion Židů.²⁵⁷

Zorodzai Dube ve svém článku *Jesus – The immigrant Egyptian Jews in Matthew's Sondergut: A migration perspective* nahlíží na útěk Josefa se svou rodinou do Egypta z hlediska migrace a dochází k závěru, že nebyl pravděpodobně ojedinělým případem. Pod římskou nadvládou byl totiž Egypt politicky, ekonomicky i bezpečnostně poměrně stabilním místem. Egyptská delta navíc činila z tohoto místa zemědělsky bohatou oblast, a jedinou obtíží pro útěk z Palestiny do Egypta byla tudíž samotná cesta pouští.²⁵⁸

²⁵³ Srov. RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 74.

²⁵⁴ Srov. FRANTIŠEK. *Apoštolský list Patris Corde*.

²⁵⁵ Srov. KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*. s. 77.

²⁵⁶ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 63.

²⁵⁷ Srov. KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*. s. 77.

²⁵⁸ Srov. DUBE, Zorodzai. *Jesus – The immigrant Egyptian Jews in Matthew's Sondergut: A migration perspective*. *HTS Theologiese Studies / Theological Studies*.

5.2.2 Typologie Mojžíš-Ježíš na pozadí druhé kapitoly Matoušova evangelia

Na pozadí druhé Matoušovy kapitoly se vyskytuje typologie Mojžíš-Ježíš. Ta dle Harringtona umožňuje nalézt shodu mezi rozličnými epizodami této kapitoly a pozornost věnovaná biblickému pozadí těchto epizod (vyprávění o Mojžíšovi) pomáhá čtenáři k jejich lepšímu porozumění.²⁵⁹

Harrington dále uvádí, že pro výklad Matoušových příběhů z Ježíšova dětství je nejdůležitější toto: „Faraón – zlý egyptský král – nařídí, aby všichni hebrejští chlapci (a tedy i Mojžíš), byli zabiti (srov. Ex 1,16.22).“²⁶⁰ Toto faraónovo nařízení plyne z jeho rostoucí obavy mající základ v rostoucím počtu i významu židovského obyvatelstva.²⁶¹ „Avšak Mojžíš je zachráněn pozoruhodným způsobem prostřednictvím faraónovy dcery (srov. Ex 2,1–10). Když mladý Mojžíš zabije Egyptřana, prchá před faraónem do midjanské země (srov. Ex 2,15), protože se bojí trestu za svůj čin. Po faraónově smrti (viz Ex 2,23) Hospodin nařídí Mojžíšovi, aby se vrátil z Midjánu do Egypta, neboť zemřeli ti, kteří mu ukládali o život (srov. Ex 4,19).“²⁶²

Hagada²⁶³ o Mojžíšovi uvedená ve Flaviových Židovských starožitnostech vypráví oproti podání Knihy Exodus tento příběh jinak: „Znalci Písma předpověděli králi, že se v oné době narodí chlapec židovské krve, který – až vyroste – zničí nadvládu Egyptřanů a Židy učiní mocnými. Nato král přikázal, aby byli všichni hebrejští chlapci hned po narození vhozeni do řeky a zabiti. Mojžíšovu otci se však ve snu zjevil Bůh a slíbil mu, že dítě zachrání.“²⁶⁴ „Na rozdíl od důvodů v Exodu mají zde být židovští chlapci zabíjeni proto, aby byl s jistotou odstraněn i zaslíbený – Mojžíš.“²⁶⁵

„Existují tedy paralely mezi příběhem Mojžíšovým a Ježíšovým: nařízení zlého krále o usmrcení chlapců, útěk před důsledky tohoto nařízení, povraždění nevinných chlapců a návrat do země po smrti zlého krále. Jsou tu ovšem také nápadné rozdíly: faraón je egyptským králem, Herodes židovským; Mojžíš prchá z Egypta do Midjánu, Ježíš

²⁵⁹ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 66.

²⁶⁰ HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 67.

²⁶¹ Srov. RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 75–76.

²⁶² HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 67.

²⁶³ „Hagada (hebrejsky: ‚vyprávění‘) je forma rabínského výkladu Bible; květnaté vyprávění, které živě podává a zároveň vykládá biblickou událost.“ RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 100.

²⁶⁴ Srov. *Ant.* II., 215 – 216. in: RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 76.

²⁶⁵ RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prologs*. 76.

z Judska do Egypta. Příběh z knihy Exodus zahrnuje Mojžíšovo narození a jeho osudy jako mladého muže, zatímco Ježíš zůstává v celé 2. kapitole dítětem.²⁶⁶ Přes uvedené rozdíly, lze ale z těchto paralel předpokládat, že Matoušovi čtenáři slyšeli v druhé kapitole Matoušova evangelia ozvuky Mojžíšova příběhu.²⁶⁷

K samotnému Herodovu vraždění chlapců²⁶⁸ v Betlémě a okolí Ratzinger uvádí, že z nebiblických zdrojů se sice o této události nelze nic dozvědět, ale s ohledem na krutost, kterých se Herodes dopouštěl, to nedokazuje, že k ohavnému skutku nedošlo.²⁶⁹ Stejně tak Limbeck se ve svém komentáři k Matoušově evangeliu přiklání k názoru o nemožnosti dokázat historicitu této vražedné události: „Vzhledem k nesporné surovosti Heroda Velikého byla by vražda dětí, ze které je obviňován, sice myslitelná, ale mimobiblické – Herodovi v žádném případě nenakloněné – židovské prameny o takovém masakru nic nevědí. Betlémské vraždění dětí lze chápat spíše jako paralelu k faraónem nařízenému usmrcení izraelských chlapců.“²⁷⁰

Naproti tomu Kroll ve své publikaci *Po stopách Ježíšových* cituje židovský pseudepigraf²⁷¹ *Nanebevzetí Mojžíšovo*²⁷², ve kterém se říká: „A po nich nastoupí prchlivý král, který nebude z kněžského rodu, člověk pošetilý a hrubý. Bude o nich rozhodovat tak, jak si zaslouží. Jejich předáky vyhladí mečem a jejich těla dá pohřbit na neznámých místech, aby nikdo nevěděl, kde jejich těla jsou. Pozabíjí staré i mladé

²⁶⁶ HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 67.

²⁶⁷ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 67.

²⁶⁸ „Protože se k Herodově sluchu donesly řeči o židovském králi, měl strach pouze z chlapců jakožto možných soupeřů. Citát z Jr 31,15 (v reflexní podobě uvedený v Mt 2,18) používá inkluzivnější výraz *ta tekva* (*ta tekna* – děti).“ HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 64.

²⁶⁹ RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 75.

²⁷⁰ LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše*. s. 34.

²⁷¹ Židovské pseudepigrafy: „Knihy z doby mezizákonní a doby novozákonní, z nichž mnohé našly oblibu i v některých křesťanských kruzích prvních staletí; jsou důležitou pomůckou k pochopení novozákonní doby, jejího duchovního a kulturního, ale i společenského ovzduší.“ SOUŠEK, Zdeněk. *Knihy tajemství a moudrosti III.: Mimobiblické židovské spisy: pseudepigrafy*. Praha: Vyšehrad, 1999. s. 13.

²⁷² Pseudepigraf *Nanebevzetí Mojžíšovo* „začíná Mojžíšovým pověřením Jozua, aby se ujal vedení lidu, pokračuje viděním budoucích událostí až do smrti Heroda Velikého a začátku vlády jeho synů.“ SOUŠEK, Zdeněk. *Knihy tajemství a moudrosti III*. s. 13.

a nešetří nikoho. Tehdy z něho budou mít ve své zemi bolestnou hrůzu. A bude o nich rozhodovat tak, jak činili Egypťané, po třiačtyřicet let a bude je trestat“ (NMojž 6,2–6).²⁷³

Hodnota tohoto soudobého svědectví spočívá dle Krolla v tom, „že zde nacházíme zmínku o vraždě betlémských dětí, která je nezávislá na evangeliu. Při vraždě ‚mladých‘ by se mohlo zprvu myslet na tři syny, které dal Herodes usmrtit. Na to se však nehodí odkaz na vraždění dětí v Egyptě (...) Faraó neusmrtil své vlastní syny, nýbrž malé hebrejské chlapce.“²⁷⁴

Historickou realnost tohoto Herodova běsnění, před kterým Josef zachraňuje svou rodinu útekem do Egypta, ovšem, jak uvádí Ratzinger, zpochybňuje i řada exegetů z jiného důvodu: „Podle nich se zde setkáváme s velice rozšířeným motivem pronásledovaného královského dítěte, který v tehdejší literatuře, zejména uplatněním v Mojžíšově příběhu, nabyl formy, již lze chápat jako model pro tento příběh Ježíšův.“²⁷⁵ Otázka historičnosti této události tedy zůstává nadále otevřenou a „s největší pravděpodobností nebude nikdy definitivně zodpovězena. Mnohem důležitější však je, co tyto příběhy znamenaly pro Matouše a jeho křesťanskou obec.“²⁷⁶

Matouš klade důraz na Ježíše jako Syna Božího, což spolu s označením Izraele také jako Syna Božího zdůrazňuje kontinuitu mezi Ježíšem a Izraelem, neboť Ježíš v tomto příběhu Mt 2 prochází zkušeností izraelského pokolení exodu.²⁷⁷ Bude-li tedy druhá kapitola Matoušova evangelia pojímána jako literární celek a čtena na pozadí Knihy Exodus, vynoří se Ježíš jako mojžíšovská postava²⁷⁸. Kontinuita mezi Mojžíšem a Ježíšem, tvořena paralelními prvky v příbězích jejich životů (oba se snažil zlý král – faraón i Herodes – odstranit, jejich útek doprovázelo povraždění nevinných a vrátit se mohli až tehdy, když ti, kdo jim ukládali o život, zemřeli), není ovšem vrcholem Matoušova sdělení. Cílem typologie Mojžíš-Ježíš je totiž zasadit Ježíše do dějin Izraele.²⁷⁹

²⁷³ SOUŠEK, Zdeněk. *Knihy tajemství a moudrosti III.* s. 145–146.

²⁷⁴ KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových.* s. 76.

²⁷⁵ RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog.* s. 75.

²⁷⁶ HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše.* s. 67.

²⁷⁷ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše.* s. 63.

²⁷⁸ Někdy užívaný výraz ‚nový Mojžíš‘ není dle Harringtona vhodný pro možné navození dojmu, že ‚starý Mojžíš‘ je nedůležitý. Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše.* s. 68.

²⁷⁹ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše.* s. 68–69.

5.2.3 Josefův třetí sen – návrat z Egypta

Okamžik Herodovy smrti je ve Flaviových Židovských starožitnostech spojován se zatměním měsíce.²⁸⁰ Richardson pak z možných variant dat této události preferuje rok 4 př. Kr. a Kroll vypočítává přibližný Herodův věk v okamžiku jeho smrti na 69 let.²⁸¹

Josef do této chvíle s důvěrou a trpělivostí čekal v Egyptě „na slíbenou pobídku k návratu do vlasti, kterou slíbil anděl. Ve třetím snu ho božský posel informoval o smrti těch, kteří usilovali dítěti o život, a vybídl jej, aby vstal, vzal dítě i jeho matku a vrátil se do izraelské země (srov. Mt 2,19–20). Josef bez váhání znovu poslechne: ‚Vstal, vzal dítě i jeho matku a vrátil se do izraelské země‘ (Mt 2,21).“²⁸²

V textu evangelia však nestojí žádná informace, kdy přesně anděl Hospodinův k Josefovi ve snu promluvil o smrti těch, kteří usilovali dítěti o život; není tedy jasné, zda se Josef se svou rodinou vydal zpět do izraelské země bezprostředně po Herodově smrti. Tato neznalost, resp. Matoušem zamlčený časový údaj, přesto nezatajuje skutečnost možná několikaletého pobytu Josefovy rodiny mimo izraelskou zem. Papež František podotýká, že během této doby museli něco jíst, najít si bydlení a práci; jistě museli řešit konkrétní problémy jako všechny jiné rodiny.²⁸³

5.2.4 Josefův čtvrtý sen – cesta do končin galilejských

Poslední Herodovou vůlí byl jeho dědicem ustanoven Herodes Archelaos. Tato poslední vůle však byla právoplatná jen s císařovým podpisem. Proto Archelaos cestoval do dalekého Říma²⁸⁴. Ostatní Archelaovi bratři byli odhodláni zpochybnit otcovu poslední vůli, ale ani Židé nelenili a požadovali Archelaovo sesazení²⁸⁵. Císař Augustus

²⁸⁰ Srov. *Ant.* XVII., 167.

²⁸¹ Srov. RICHARDSON, Peter – FISHER, Amy M. *Herod: king of the Jews and friend of the Romans*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2018.; KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*. s. 82

²⁸² FRANTIŠEK. *Apoštolský list Patris Corde*.

²⁸³ Srov. FRANTIŠEK. *Apoštolský list Patris Corde*.

²⁸⁴ „Když v královské rodině propukly očekávané dědické spory, odcestovali Herodovi synové k císaři do Říma. Na tuto politickou aféru z vysokých kruhů učiní později narážku Ježíš v jednom svém podobenství, když řekne: ‚Jeden muž vznešeného rodu měl odejít do daleké země, aby si odtud přinesl královskou hodnost‘ (L 19,12). Tehdejší Ježíšovi posluchači se na sebe při těchto slovech zřejmě chápavě podívali; věděli, koho má Ježíš na mysli.“ KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*. s. 83.

²⁸⁵ I na tuto skutečnost naráží Ježíš ve svém podobenství: „Ale občané ho nenáviděli a poslali vzápětí poselstvo, aby vyřídilo: ‚Nechceme tohoto člověka za krále!‘“ (L 19,14).

se rozhodl pro kompromis, kdy žádný z Herodových synů nezískal otcův královský titul a jeho říše byla rozdělena: Archelaos získal Judsko, Samařsko a Jeruzalém (k tomu navíc titul etnarcha, tj. vládce národa); Antipas se stal vládcem nad Galilejí a Perejí; Filip získal zbytek země na severu. Takto se stal Archelaos ve svých osmnácti letech „nástupcem“ svého otce.²⁸⁶

Archelaova vláda je hodnocena jako tvrdá a krvavá. Bezprostředně po otcově smrti, ještě před cestou do Říma, se Archelaos sice pokusil získat židovský národ na svou stranu, když „na velkém shromáždění lidu v chrámě přislíbil amnestii, daňové úlevy a zrušení otcovy diktátorské vlády a Židé, povzbuzeni jeho povolností, zvyšovali pak své požadavky: požadovali sesazení velekněze Jóazara dosazeného ještě Herodem a potrestání rádců zemřelého krále. S přílivem poutníků na svátek paschy se ale situace nebezpečně vyhrotila a při jednom sročení lidu dal Archelaos nastoupit své oddíly a jezdcí pobili tři tisíce Židů.“²⁸⁷ Po návratu od císaře z Říma již pro odstranění nespokojenosti svých poddaných Archelaos patrně nic nepodnikal, spíše naopak. V krvavé vládě svého otce pokračoval, velekněze dosazoval a sesazoval, jak se mu zlíbilo.²⁸⁸

Není zas tak podstatné, že Matouš Archelaa označuje za „krále v Judsku“ (srov. Mt 2,22), tedy jak tomu chtěl Herodes ve své závěti a nikoli tak, jak tomu bylo fakticky po jeho ustanovení císařem Augustem, kdy se Archelaos stal „pouze“ etnarchou.²⁸⁹ Podstatné je, že se do této politické situace vrací Josef s dítětem a jeho matkou (srov. Mt 2,21) a jakmile se dozvídá, že v Judsku vládne ten nejhroznější z Herodových synů, bojí se tam jít (srov. Mt 2,22). Protože se nemůže usadit v Betlémě (odkud před lety do Egypta odešel), odchází na pokyn ve snu do Galileje²⁹⁰ a usazuje se v městě zvaném Nazaret²⁹¹ (srov. Mt 2,22–23).²⁹²

²⁸⁶ Srov. KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*. s. 83–86.

²⁸⁷ KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*. s. 87.

²⁸⁸ Srov. KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*. s. 86.

²⁸⁹ Srov. KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*. s. 87.

²⁹⁰ „Ve srovnání s Judskem to byla pokojnější a bezpečnější oblast.“ HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 65.

²⁹¹ „Matouš nijak nenaznačuje, že Josef a Maria pocházeli z Nazareta, jak to činí Lukáš.“ HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. s. 65.

²⁹² Srov. RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 78.

Ratzinger v tomto Josefově jednání vidí velikost jeho postavy. Hodnotí ho jako člověka naslouchajícího, schopného rozlišovat, poslušného a zároveň člověka rozhodného a jednajícího s porozuměním věci.²⁹³

5.3 Josef otcem důvěry

V Apoštolském listě *Patris Corde* si papež František pokládá otázku, proč při událostech Ježíšova dětství, kdy situace nebyla lidsky příznivá, nezasáhl Bůh ve prospěch Josefovy rodiny přímo a jasně. Odpověď pak nachází v Božím způsobu jednání skrze události a lidi. V Josefovi v tomto světle vidí papež František člověka, skrze něhož „se Bůh stará o počátky dějin vykoupení. On je opravdovým ‚zázrakem‘, kterým Bůh zachraňuje Dítě a jeho matku. Nebe zasahuje tím, že důvěřuje v odvážnou vynalézavost tohoto muže: přišel do Betléma, a když nenašel příbytek, kde by Maria mohla porodit, uklidí a připraví stáj, aby se stala pokud možno útulným místem Božímu Synu, přicházejícímu na svět (srov. L 2,6–7). Před hrozbou Heroda, který chce dítě zabít, je Josef opět ve snu varován, aby je bránil. Uprostřed noci zorganizuje útěk do Egypta (srov. Mt 2,13–14).“²⁹⁴

Josef je nositelem Hospodinovy důvěry, neboť mu Bůh důvěřuje, že dokáže vymyslet a vynalézt i v nelehkých situacích řešení. Zároveň je tato Boží důvěra opětována důvěrou Josefovou, když Josef ve svých životních událostech setrvává v tichosti, která není opanovaná nářky, ale projevy konkrétní důvěry.²⁹⁵ Díky tomu se může Maria opřít o Josefa jako o toho, kdo „jí chce nejenom zachránit život, ale kdo o ni a o dítě neustále pečuje.“²⁹⁶

Podle papeže Pavla VI. čerpal Josef pro svá velká rozhodnutí rozvahu i sílu ve svém hlubokém vnitřním životě. Díky tomu mohl Josef, dle papežových slov, podřizovat Božím plánům svoji svobodu, svoje právo lidského povolání i svoje manželské štěstí.²⁹⁷ Josefovo štěstí totiž „nespočívá v logice sebeobětování, nýbrž sebedarování,“²⁹⁸ jak píše papež František. A právě pro Josefovo sebedarování a pro jeho důvěru může být

²⁹³ Srov. RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog*. s. 78.

²⁹⁴ FRANTIŠEK. *Apoštolský list Patris Corde*.

²⁹⁵ Srov. FRANTIŠEK. *Apoštolský list Patris Corde*.

²⁹⁶ FRANTIŠEK. *Apoštolský list Patris Corde*.

²⁹⁷ Srov. PAVEL VI. *Promluva* (19. března 1969): *Insegnamenti*, VII (1969).

²⁹⁸ FRANTIŠEK. *Apoštolský list Patris Corde*.

o něm řečeno, že se stal pravým otcem. Protože „otcem se člověk nerodí, nýbrž se jím stává. Nelze se jím stát pouhým přivedením dítěte na svět, nýbrž zodpovědnou péčí o ně (...) Být otcem znamená připravit dítě na život, na realitu. Nikoli je zadržovat a věznit, nikoli vlastnit, nýbrž naučit ho rozhodování, svobodě a hledání řešení.“²⁹⁹ Proto není ani Josefovo otcovství jen „zdánlivé nebo náhradní, ale má plnou autentičnost lidského otcovství, otcovského poslání v rodině.“³⁰⁰

²⁹⁹ FRANTIŠEK. *Apoštolský list Patris Corde*.

³⁰⁰ JAN PAVEL II. *Apoštolská adhortace Redemptoris Custos*. čl. 21.

Závěr

Tato diplomová práce si ve svém úvodu stanovila za cíl hlouběji proniknout do Josefova života, do jeho zásadních okamžiků i do všedností jeho každodennosti. Aby mohlo k tomuto hlubšímu pochopení dojít, bylo u zkoumaných textů využito jak metod komparačních, tak metod analyticko-syntetických.

Po zběžném uvedení do celku Matoušova evangelia bylo v první kapitole přistoupeno k jazykové a literární analýze jeho prvních dvou kapitol, které byly shledány stěžejním pramenem v nazírání Josefovy postavy. Došlo k jejich vymezení vůči ostatním kapitolám z evangelijního celku a podle různých kritérií byly v několika schématech přestaveny možnosti jejich vnitřního členění. Bylo také pojednáno o specifických Matoušova slovníku, který je vůči své předloze v Markově evangeliu příznačný jistými výrazy ovlivněnými židovskou tradicí a obohacený specifickými jazykovými prostředky. Poté bylo přikročeno k analýze reflexních citátů, jejichž užití je pro Matouše typické. Závěr této analytické části zaměřil svou pozornost na představení jednajících osob v daných evangelijních pasážích.

Druhá kapitola této diplomové práce se věnovala synoptickému srovnání takových úryvků z Matoušova, Lukášova a Markova evangelia, ze kterých Josefova postava přímo či nepřímo vystupuje. Z tohoto srovnání vyplynulo, že v daných pasážích Matoušova evangelia hraje Josef v podstatě hlavní roli, zatímco Lukáš Josefovu osobu používá pouze ke kontextovému zařazení a k informování, že spolu s Marií a Ježíšem tvořil jednu rodinu. Markovo evangelium, které Josefa nezmiňuje ani jednou, vykonávalo v tomto synoptickém srovnání podpůrnou funkci. Díky ní je kupř. možné prohlásit informaci o Josefově tesařském povolání za pravdivou a také konstatovat, že v tomto povolání vyučil Josef i Ježíše.

Co se týče Josefova charakteru, povahopis podaný Lukášem se od toho, který podává Matouš, v ničem neliší. Josef je u obou evangelistů mužem poslušným vůči autoritě; v momentě, kdy se narozenému Ježíšovi přicházejí klanět pastýři či mudrci, Josef mlčí a ustupuje ze scény; ujímá se práv Ježíšova otce před zákonem, kdy Ježíšovi dává jméno, obřezává ho a plní další zákonná nařízení. V neposlední řadě je Josef jak u Lukáše tak i u Matouše tím, na němž spočívá úkol Ježíšovy výchovy.

Díky synoptickému srovnání se také ukazuje, že je to Lukáš, který podává poslední jistou zmínku o tom, kdy Josef ještě žil. Tato zmínka je obsažena v příběhu o návštěvě Josefovy rodiny Jeruzalémského chrámu, když bylo Ježíšovi 12 let. Bez Lukáše

by se ze samotného Matoušova textu datoval poslední potvrzený okamžik Josefova života k události Josefova návratu z Egypta a jeho usazení se v galilejském Nazaretě.

Synoptické srovnání však nedokázalo odpovědět na všechny otázky. Z porovnávaných textů totiž nebylo a není možné vyvodit žádné bližší informace o Mariině ustavičném panství, potažmo o společném intimním soužití Josefa s Marií. Stejně tak není na základě evangelií předkládaných údajů možné potvrdit ani vyvrátit zprávy o Josefových dětech, ať už z jeho manželského svazku s Marií, nebo z jeho předchozího manželství, o kterém se zmiňují některé mimobiblické apokryfní texty. Učení o Mariině ustavičném panství, které uchovává katolická tradice, tedy není možné za výhradního použití textů evangelií potvrdit, ale ani popřít.

Po prvních dvou kapitolách se tato diplomová práce dostala ke svému těžišti: třetí kapitola pojednala o Josefově postavení a úloze v rodokmenu Ježíše Krista, čtvrtá kapitola zhodnotila Josefovou roli Mariina manžela a roli Ježíšova otce před zákonem a pátá kapitola nazřela Josefa jako toho, kdo byl Ježíšovi ochráncem při útěku před Herodem do Egypta.

Po obecném úvodu do biblických rodokmenů bylo ve třetí kapitole pojednáno o účelu a struktuře Ježíšova rodokmenu. Z té vystoupily především dvě starozákonní postavy – osoba Abraháma a osoba Davida – přičemž vyšlo najevo, že Abrahám a Josef mají tutéž vlastnost: oběma je vlastní dynamická chůze vstříc nadcházejícím skutečnostem v důvěře v Boží příslib.

Dále tato kapitola provedla srovnání rodokmenu z Matoušova evangelia s rodokmenem uvedeným v evangeliu Lukášově. Oba tyto rodokmeny, které se jinak ve velké míře liší, shodně shledávají Josefa jako zlomovou osobu v lidských dějinách. V Ježíšově rodokmenu z Matoušova evangelia, který je vlastně spíše rodokmenem Josefovým, neboť Josefem tento rodokmen končí a Ježíš není Josefovým biologickým synem, plní Josef tuto úlohu: Ježíš – od počátku Boží syn – je díky Josefovi – Davidovu potomkovi – do davidovského rodu adoptován.

S vědomým důsledkem hypotetických závěrů při použití zdrojů zpracovávajících současnou židovskou praxi, jak bylo uvedeno v úvodu této diplomové práce, zpracovala první část čtvrté kapitoly Josefovo manželství s Marií. Biblický příběh byl zasazen do kontextu židovského uzavírání sňatku se všemi jeho časovými posloupnostmi a náležitostmi, aby vyšlo najevo, čemu všemu musel Josef čelit a čím vším musel na cestě k manželství projít.

Studium Josefova manželství ukázalo, že Josef byl zasnouben s Marií a k dovršení jejich manželství zbývala doba, během které měl Josef příhodný čas k nachystání obydlí, k získání finanční nezávislosti a k přípravě svatební hostiny. V této době příprav se však ukázalo, že jeho snoubenka počala dítě s někým jiným. Josef si z několika možností, jak tuto situaci vyřešit, zvolil tu, která dle evangelistových slov vycházela z jeho spravedlnosti: nechtěl Marii vystavit veřejné hanbě a chtěl její dobro i ve chvíli velkého osobního zklamání. Josefovo rozhodnutí propustit Marii potají a nezvolit veřejný proces rozvodu se svědky bylo shledáno nejen jako spravedlivé, ale i jako milosrdné, neboť Josef chtěl situaci vyřešit jednoznačně a přesto ohleduplně. Tím, že přijal Marii k sobě domů na andělův pokyn ve snu, a dovršil tak již započatý proces uzavírání manželství, projevil Josef navíc svou bdělost pro Boha. Ušlechtilost srdce umožnila Josefovi nejen podřídit lásce všechno, co se během svého života ze Zákona naučil, ale také dát přednost Božímu pokynu před lidskými konvencemi. Ve všech svých jednáních zůstal navíc Josef ve skrytosti a nestal se překážkou Božímu plánu, který se měl v Marii uskutečnit.

V další části této kapitoly došlo za použití biblických i nebiblických zdrojů k vyjasnění povinností, které musel Josef, jakožto Ježíšův otec před zákonem, vůči Ježíšovi plnit. Narozeného syna pojmenoval i obřezal a zavázal se mu poskytovat láskyplnou péči i morální vedení. Přijal povinnost otce vzdělávat své dítě ve znalostech Tóry a předávat mu vědomosti potřebné k získávání živobytí: vyučil Ježíše tesařem.

Pátá kapitola této diplomové práce nahlížela z hlediska Josefovy postavy druhou kapitolu Matoušova evangelia. Nejprve byla krátce představena situace v Jeruzalémě za Herodovy krutovlády, do níž přišli mudrci, aby se poklonili narozenému králi Židů. Ač v příběhu těchto událostí není Josef přímo zmíněn, a tedy by se mohlo zdát neopodstatněné o Josefovi na tomto místě pojednávat, díky studiu této pasáže lze říci, že velikost Josefovy postavy tkví právě v jeho ochotě ustoupit do pozadí a dát vyniknout tomu – kdo má být skutečným centrem pozornosti – narozenému Synu Božímu.

S využitím typologie Mojžíš-Ježíš byl Josef v druhé části této kapitoly zasazen do souvislostí s Herodovým vražděním betlémských chlapců a s ohledem na historický kontext bylo pojednáno o Josefově útěku se svou rodinou do Egypta a návratu z něj. Josef byl v těchto událostech shledán jako člověk, který nikdy neváhal, podřizoval se pokynům anděla Páně a nekladl si otázky o těžkostech, ve kterých se ocitl. Zkoumání souvislostí týkajících se pobytu Josefovy rodiny mimo vlast ukázalo, že kromě péče o Marii a Ježíše během cesty do Egypta a zpět musel Josef při pobytu v cizině řešit konkrétní problémy v jejich zajištění, protože i tam museli něco jíst, najít si bydlení a práci.

Ve třetí části páté kapitoly byla položena otázka, proč při událostech Ježíšova dětství, kdy situace nebyla lidsky příznivá, nezasáhl Bůh ve prospěch Josefovy rodiny přímo a jasně. Odpověď byla nalezena v Boží důvěře v Josefovu rozhodnost, odvahu a jeho schopnost i v nelehkých situacích vynalézat řešení. Ukázalo se také, že tato Boží důvěra k Josefovi není jednostranná; je opětována Josefovou důvěrou v Boží vedení, kdy Josef ve svých životních událostech setrvává v tichosti a jeho jednání není opanováno nářky, ale je vedeno projevy konkrétní důvěry.

Tato diplomová práce jistě zdaleka nevyčerpala veškeré možnosti studia Josefovy postavy. Přece však splnila svůj cíl a hlouběji pronikla do zásadních i všedních okamžiků Josefova života. Pokud je řecký termín $\chi\rho\acute{o}\nu\omicron\varsigma$ chápán jako čas běhu lidských dějin a $\kappa\alpha\acute{\iota}\rho\omicron\varsigma$ jako čas daný Bohem – čas příhodný, pak lze na závěr této diplomové práce zhodnotit Josefa jako toho, kdo ve svůj $\chi\rho\acute{o}\nu\omicron\varsigma$ nechává vstupovat Boží $\kappa\alpha\acute{\iota}\rho\omicron\varsigma$.

Seznam použitých zkratek

AAS	– Acta Apostolicae Sedis (česky: Akta Apoštolského stolce)
Ant.	– Antiquitates Iudaicae (česky: Židovské starožitnosti – dílo Josefa Flavia)
apod.	– a podobně
AV ČR	– Akademie věd České republiky
cca	– přibližně
cit.	– citováno
čl.	– článek
doi	– digital object identifier (česky: digitální identifikátor objektu)
ed.	– editor
ISBN	– International Standard Book Number (česky: mezinárodní standardní číslo knihy)
ISSN	– International Standard Serial Number (česky: mezinárodní standardní číslo seriálové publikace)
kap.	– kapitola
kol.	– kolektiv
kupř.	– kupříkladu
např.	– například
OP	– Ordo Praedicatorum (česky: Řád kazatelů)
po Kr.	– po Kristu
popř.	– popřípadě
př. Kr.	– před Kristem
přeprec.	– přepracované
r.	– rok
resp.	– respektive
rozšíř.	– rozšířené
s.	– strana
srov.	– srovnej
sv.	– svatý
sv.	– svatý
tj.	– to je
UK	– Univerzita Karlova
vyd.	– vydání

Pro zkratky názvů biblických knih byl zvolen systém užívaný v Českém ekumenickém překladu. Rovněž přímé biblické citace se v této diplomové práci drží Českého ekumenického překladu, není-li v daném místě uvedeno jinak. V práci byly citovány nebo srovnávány tyto biblické knihy:

Knihy Starého zákona

Gn	–	První kniha Mojžíšova (Genesis)
Ex	–	Druhá kniha Mojžíšova (Exodus)
Lv	–	Třetí kniha Mojžíšova (Leviticus)
Nu	–	Čtvrtá kniha Mojžíšova (Numeri)
Dt	–	Pátá kniha Mojžíšova (Deuteronomium)
Sd	–	Soudců
Rt	–	Rút
2S	–	Druhá Samuelova
1Pa	–	První paralipomenon
Ž	–	Žalmy
Př	–	Příslloví
Iz	–	Izajáš
Jr	–	Jeremjáš
Oz	–	Ozeáš
Mi	–	Micheáš

Knihy Nového zákona

Mt	–	Matouš
Mk	–	Marek
L	–	Lukáš
J	–	Jan
Ř	–	List Římanům
1Tm	–	První list Timoteovi
Tt	–	List Titovi

Seznam uvedených schémat

Schéma 1: Lohrovo členění Matoušova evangelia podle narativních a kazatelských celků	11
Schéma 2: Náčrt rozdělení Matoušova evangelia podle Pokorného	11
Schéma 3: Členění Mt 1 – 2 na základě pěti citací ze Starého zákona	13
Schéma 4: Členění Mt 1 – 2 při uchování evangelistova záměru.....	14
Schéma 5: Členění Mt 1 – 2 Quis et Quomodo, Ubi et Unde.....	15
Schéma 6: Reflexní citáty v Mt 1 – 2	19
Schéma 7: Josefova postava v synoptických evangeliích na časové ose.....	30
Schéma 8: Synoptické srovnání textů hovořících o Ježíšově rodině	41
Schéma 9: Synoptické srovnání textů hovořících o Ježíšově identitě během jeho kázání v Nazaretě ..	44

Seznam literatury

Primární literatura

Bible: Český studijní překlad. Přeložil KRCHŇÁK, Michal; DŘÍZAL, Karel; HEDÁNEK, Jiří; ZELINA, Antonín. Praha: Křesťanská misijní společnost, 2009. ISBN 978-80-86449-61-6.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. 13. vyd. Přeložili BIČ, Miloš; SOUČEK, Josef Bohumil; MÁNEK, Jindřich. Praha: Česká biblická společnost, 2007. ISBN 978-80-85810-55-4.

Bible. Řecko-český Nový zákon: Novum testamentum graece: Nestle-Aland, 27. vyd.; Nový zákon: český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2011.

Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou. Praha: Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-87183-10-6.

Nový zákon: text užívaný v českých liturgických knihách přeložený z řečtiny se stálým zřetelem k Nové Vulgátě. 4. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012. ISBN 978-80-7195-583-2.

Pentateuch: (Pět knih Mojžíšových): český katolický překlad. Přeložil BOGNER, Václav. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7192-638-8.

Sekundární literatura

BROWN, Raymond E. *The Birth of the Messiah: A commentary on the infancy narratives in the gospels of Matthew and Luke.* New update edition. New York: Doubleday, 1993. ISBN 0-225-66730-4.

DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192-915-8.

DONIN, Hayim H. *To be a Jew: a guide to Jewish observance in contemporary life.* New York: Basic Books, 1991.

DOUGLAS, J. D. (ed.) a kol. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-85495-65-1.

DUBE, Zorodzai. *Jesus – The immigrant Egyptian Jews in Matthew's Sondergut: A migration perspective*. *HTS Teologiese Studies / Theological Studies* [online]. 2019, 75(4) [cit. 2021-11-03]. ISSN 2072-8050. Dostupné z: doi:10.4102/hts.v75i4.5256.

FRANTIŠEK. *Apoštolský list Patris Corde* (8. prosince 2020) AAS 113 (2021).

FRANTIŠEK. *Promluva při beatifikační liturgii, Kolumbie* (8. září 2017) AAS 109 (2017). 1060-1062.

GNILKA, Joachim. *Ježíš Nazaretský – poselství a historie*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-534-8.

HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. ISBN 80-7192-423-7.

HERIBAN, Jozef. *Príručný lexikón biblických vied*. Bratislava: Saleziáni Don Bosca, 1994. ISBN 80-85405-13-X.

JAN PAVEL II. *Apoštolská exhortace Redemptoris Custos* (15. srpna 1989). AAS 82 (1990). 5–34.

JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192-560-8.

JOSEPHUS FLAVIUS. *Jewish antiquities*. Thackeray, Henry Saint John – Marcus, Ralph – Feldman, Louis H. (ed.). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1996 – 2001. ISBN 978-0-674-99575-8.

KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-711-2.

LÉON-DUFOUR, Xavier (ed.). *Slovník biblické teologie*. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1127-7.

LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon. Svazek 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-7192-219-6.

LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon. Svazek 1. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-7192-146-7.

MACHEN, J. Gresham. *The Virgin Birth of Christ*. New York: Harper & Brothers Publishers, 1932.

MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Svazek 3. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2018. ISBN 978-80-7545-065-4.

MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Svazek 1. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2015. ISBN 978-80-87287-44-6.

MURPHY, Roland E. (ed.) – BROWN, Raymond E. (ed.) – FITZMYER, Joseph A. (ed.). *The new Jerome biblical commentary. Student edition*. London: G. Chapman, 1993. ISBN 0-225-66734-7.

MÜLLER, Paul-Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon. Svazek 3. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-261-7.

NĚMEC, Petr. *Osoby Nového zákona*. Cheb: Irpen, 2009. ISBN 978-80-87229-03-3.

NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1518-9.

NOVAKOVIC, Lidija. *Messiah, the Healer of the Sick. A Study of Jesus as the Son of David in the Gospel of Matthew*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2003. ISBN 3-16-148165-8.

NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. 2. zcela přeprac. a rozšíř. vyd. Praha: Kalich, 1956.

PAVEL VI. *Promluva* (19. března 1969): *Insegnamenti*, VII (1969). 1268.

POKORNÝ, Petr. *Evangelium podle Marka*. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Svazek 2. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2016. ISBN 978-80-7545-007-4.

POKORNÝ, Petr. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, 1993. ISBN 80-7021-052-4.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Maria: mateřská tvář Nejvyššího*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2018. ISBN 978-80-7566-048-0.

RATZINGER, J.–BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský, Prolog. Příběhy Ježíšova narození a dětství*. Brno: Barrister & Principal, 2013. ISBN 978-80-87474-89-1.

RICHARDSON, Peter FISHER, Amy M. *Herod: king of the Jews and friend of the Romans*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2018. ISBN 978-1-138-80392-3.

SOUŠEK, Zdeněk. *Knihy tajemství a moudrosti III.: Mimobiblické židovské spisy: pseudepigrafy*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-300-0.

TICHÝ, Ladislav. *Slovník novozákonní řečtiny*. Olomouc: Mgr. Jiří Burget 2001. ISBN 80-902798-5-6.

DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7021-963-8.